

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
SMJER KNJIŽNIČARSTVO**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 18.06.2018.

Zrinka Barjaktarić

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
SMJER KNJIŽNIČARSTVO**

DIPLOMSKI RAD

**TEMA: PUTOVANJA I PREDODŽBE O DRUGIMA U
PUTOPISIMA DAVORA ROSTUHARA**

PRISTUPNIK: ZRINKA BARJAKTARIĆ

Osijek, 04.07.2018.

Zrinka Barjaktarić

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: znanost o umjetnosti

Znanstvena grana: znanost o umjetnosti

Prilog:

Izrađeno:

Primljeno:

**MENTOR: izv. prof . dr. sc.
Lucija Ljubić**

Mj:

Broj priloga:

PRISTUPNIK:

Zrinka Barjaktarić

Mentor: izv. prof. dr. sc. Lucija Ljubić

(potpis)

UVOD.....	1
1.KULTURA PUTOVANJA	2
1.1.KRATAK POVIJESNI PREGLED	2
1.2.SUVREMENA KULTURA PUTOVANJA	6
2.ZAŠTO PUTUJEMO I KAKO TIME MIJENJAMO SVIJET? 8	
3.O DAVORU ROSTUHARU	13
4.SAMO NEK' SE KREĆE!	14
4.1.SVI POČETCI SU TEŠKI	14
4.2.DALEKI BLISKI ISTOK.....	16
4.3.SPAJAJU NAS RAZLIČITOSTI.....	19
4.4.NA PUTU ZA EGIPAT	21
5.SLIKE O NOVOJ GVINEJI	23
5.1.UPOZNAVANJE S MOČVARNIM KRALJEVSTVOM	23
5.2.ANTROPOLOŠKE SLIČNOSTI I RAZLIKE	25
5.3.PLEMENSKI OBIČAJI I SUSRET S "BIJELIM LJUDIMA"	29
5.4.ISTRAŽIVANJE NOVE GVINEJE	32
5.5.POTRAGA ZA POSLJEDNJOM DIVLJINOM.....	33
6.BUTAN – ZEMLJA ZMAJA	36
ZAKLJUČAK	39
LITERATURA	

UVOD

Ovaj rad je analiza putopisa hrvatskog pustolova, fotografa i putopisca Davora Rostuhara. Rostuhar je predsjednik Kluba za ekspedicionizam i kulturu (KEK) koji djeluje od 2003., a sam Klub se nalazi u Zagrebu. Kako navode na službenoj internetskoj stranici, Klub je „osnovala skupina entuzijasta s ciljem da istražuju svijet, pišu o dalekim kulturama, fotografiraju zanimljive običaje i ljude i naposljetku sve viđeno pokažu i predstave u obliku predavanja ili izložbe“ (KEK; Čime se bavimo). Kao ciljeve projekata navode: prikazati ljepotu i raznolikost svijeta i Hrvatske, približiti kulturu i bogatstvo prirode te motivirati druge na aktivno sudjelovanje u zajednici kao i ostvarenje ambicija.

Klub za ekspedicionizam i kulturu izdavač je svih Rostuharovih djela- četiri putopisa pisana u prozi: *Samo nek' se kreće* (2003) , *Na putu u skrivenu dolinu* (2006), *Džungla* (2009), *Degustacija slobode* (2012) - jedne fotomonografije (2014) te putopisne zbirke pjesama *U zemlji zmaja* (2015).

Rad je podijeljen na šest poglavlja u kojima su tematski obrađene tri cjeline. Prva cjelina obuhvaća kulturu putovanja i započinje sažetim povijesnim pregledom samih putovanja od nomadskog načina života do današnjeg postmodernizma. Također se analizira razlika između putnika i turista. Druga tematska cjelina odnosi se na interpretaciju i analizu razloga zbog kojih putujemo, upoznavanje Drugih, ali i nas samih, onako kako je to doživio autor, Davor Rostuhar. Treća, najkompleksnija cjelina, jest interpretacija triju autorovih najopsežnijih putopisa: *Samo nek' se kreće* (2003), *U zemlji zmaja* (2015) i *Džungla* (2009) i to kroz tri poglavlja. *Samo nek' se kreće* autorova je prva knjiga koja opisuje njegovo prvo veliko putovanje: biciklom od Zagreba do Egipta. Osim autorovih predodžbi o Drugima i njihovoj kulturi, upoznajemo i njegov način razmišljanja i životne vrijednosti. Najopsežnije, ujedno i najkompleksnije poglavlje jest ono o Novoj Gvineji u kojimemu autor traga za netaknutim i autohtonim plemenima. U *Zemlji zmaja* autor u formi poezije piše o Butanu te se kroz nekoliko odabranih pjesama analiziraju slike o Butanu. Treća cjelina napisana je tako da prati kronološku objavu autorovih knjiga.

1.Kultura putovanja

1.1.Kratak povijesni pregled

Često su se u povijesti pojedinci ili grupe odlučivali za put u nepoznato. Još od davnina nomadski život ljudima je bio svakodnevnica. U raznim su seobama preživljavali hladne zime, nestašice gladi ili su jednostavno odbijali sjedilački način života. U povijesti je takav način življenja bio uobičajen. Kao lovci-sakupljači, ljudi su se širili cijelim svijetom.

Rostuhar navodi, da prije nego što je čovjek otkrio da može uzgajati životinje i baviti se poljoprivredom, živio je u malim grupama na velikom teritoriju. Svakih nekoliko godina te male grupe su se nalazile kako bi jačali povezanost, vjerovanja te kako bi razmijenili žene. Tako na primjer, navodi da i u suvremenom svijetu postoje plemena koja održavaju takve običaje. Na putu za Novu Gvineju susreće nekoliko primitivnih plemena koja i danas žive kako su nomadi živjeli prije. Korowai, autohtono pleme Zapadne Gvineje, koje je Rostuhar imao prilike posjetiti, žive i dalje kao što su živjeli njihovi predci. Danas, u postmodernom svijetu to je znatno rjeđa pojava. Možemo je pronaći ponajviše u azijskim podnebljima akao što su područja oko Tibeta, Himalaja i spomenute Nove Gvineje. Tako ljudi zbog razloga kao što su potraga za hranom i boljim uvjetima; cijeli život provedu putujući. Nomadski život je nepoznanica većini suvremenog, zapadnog stanovništva. Naviknuti na udobnost doma i svojevrsnu ugodnu rutinu, rijetki se odluče na ekstremne izazove. Ipak, kako je u ljudskoj prirodi želja za nečim novim pa tako i novim okruženjem, sve se više nas odlučuje na putovanja. Ona mogu biti zbog želje za istraživanjem, zbog posla ili zabave pa čak i hodočašćenja. „Putovanje je sastavni dio čovjekove prirode. Građeni smo da se krećemo. (...) Čak i oni koji ne vole putovati, htjeli-ne htjeli putuju. Poslovica kaže: "Život na Zemlji možda je skup, ali uključuje besplatno putovanje oko Sunca.““ (Rostuhar 2012, 42). Rostuhar kao prve "modernije" putnike navodi stare Grke i Rimljane. U antičkoj Grčkoj ljudi su putovali zbog obrazovanja, religije i sporta. Bili su poznati po gradnji cesta. Na taj način su se mogli lakše, ali i brže kretati do željene destinacije. Rimljani su također gradili ceste, čak i više od Grka. Po cijelom Carstvu izgradili su infrastrukture koje su im olakšavale ne samo zabavu i potragu za pustolovinom, nego su rimskim trupama bili olakšani pohodi u ratu. Hodočašća svoje začetke imaju u petom stoljeću. Tako se u srednjem vijeku ponajviše hodočastilo u Svetu zemlju. Oblik hodočašća kakav poznajemo danas utemeljio se u devetom stoljeću. Tada je crkva uz putove kojim su se kretali hodočasnici izgradila prenoćište kako bi im olakšala i onako težak put. „Do kraja srednjeg vijeka hodočašće u Svetu zemlju poprimilo je i brojne

elemente kasnijeg turizma“ (Rostuhar 2012, 45). Već tada su se počeli tiskati vodiči, a bili su organizirani i posjeti grupa iz Venecije u Jeruzalem (Rostuhar 2012, 43-45).

Danas su svjetske destinacije udaljene svega nekoliko sati dobro umreženim cestovnim ili avionskim putovima, a cijene su sve povoljnije pa tako broj putnika raste iz godine u godinu. U godišnjem izvještaju iz 2016. godine, Svjetska turistička organizacija (UNWTO) iznosi nekoliko zanimljivih brojki. Godine 2016. zabilježen je porast turističkih međunarodnih putovanja od 4 % u odnosu na prethodnu godinu te je on iznosio 1,235 milijardi. 50 % od tih dolazaka zabilježeni su u Europi, a Francuska je najposjećenija destinacija na svijetu. Na samom vrhu što se potrošnje tiče su Kinezi koji su na putovanjima potrošili rekordnih 260 milijuna američkih dolara (UNWTO, 2016).

Iako danas komercijalizirana, ni prije nekoliko stoljeća putovanja nisu bila strani pojam pogotovo za Europljane. Još u 6. stoljeću uspostavljaju se razne trgovačke veze: „U cilju razvitka trgovine s Indijom i Kinom, mnogi putnici iz Carigrada putuju po naredbi vlade na Istok“ (Polo 2004, 15). Želja za novim otkrićima i osvajanjima mnoge je vodila prema Aziji, Africi te na kraju i američkom tlu. Neki su se vratili i donijeli neka nova otkrića i proizvode, neki su izgubili živote na putu dok su neki trajno naselili novootkriveno područje i tako omogućili ispreplitanje kultura.

Najveći preokret u shvaćanju važnosti širenja trgovačkih veza i putovanja donosi nam svjetski putnik Marko Polo. No, koliko god je putovanje Europom u to doba bilo teško i opasno zbog brojnih granica i nemira, na Istoku se otvarao Put svile (Debenham 2005, 56).

U svojoj knjizi *Milion: putovanja Marka Pola*, Marko Polo opisuje svoja putovanja diljem Azije, ponajviše Kine. Polo je jedan od ljudi koji svojim postignućima ne utječu samo na svoju generaciju, nego se o njima priča i stoljećima kasnije. „Marko Polo je bio prvo putnik koji je proputovao cijelu Aziju, (...) Od njega i njegovih suputnika potječu prvi točniji geografski podaci o Aziji i podaci o ekonomskim, trgovačkim i kulturnim prilikama“ (Peklić 2010, 52-53). Marko Polo je jedan od začetnika putopisa. Putopisi su vrlo brzo postali zanimljiv način upoznavanja svijeta oko sebe te su ubrzo postali vrlo čitanom literaturom, a danas su mahom na listi *"best-sellera"*. Dean Duda navodi problem pisanja putopisa: „Putopisci se počinju oslanjati jedni na druge, citiraju prethodnike, a znaju i prepisivati ili preuzimati tuđa zapažanja bez navođenja izvora“ (Duda 2012, 165). Na nama je kritički promisliti i ne uzimati sve informacije zdravo za gotovo te putopise shvatiti kao početak upoznavanja Drugoga.

Prvenstveno, dolaskom na neko novo područje donosimo predmete, kulturu i običaje koje su često lokalnom stanovništvu nepoznanice. Isto tako, obrnuti je slučaj da upoznajemo postojeće običaje i tradiciju. Ishoda i posljedica nakon takvog susreta može biti jako puno. Tako na primjer Feruguson (2012) navodi kako je lokalno stanovništvo Kenije u susretu s kineskim moreplovcima prošlo znatno bolje nego s agresivnijim Europljanima. Naime, kinesko i kenijsko stanovništvo izmijenili su neke načine proizvodnje svakodnevnih predmeta kao na primjer pletenih košara koje su uvelike olakšale prijenos i transport dobara, kao i svakodnevni život. Neki su međusobni susreti završili znatno pogubnije od ovoga. Iako važno kao geografsko, otkriće Amerike bilo je iznimno neugodno iskustvo za domorodce koji su zbog pohlepe i želje za zlatom bili potlačeni do te mjere da je uvedeno ropstvo. Španjolci su imali iznimno jako oružje koje im je davalo još jaču želju za moći. Tako je veliki dio lokalnog stanovništva ubijen, dio je odveden u ropstvo, a dio je umirao od bolesti koje su donijeli Europljani koji su već imali razvijen imunitet na njih. Kako je rasla moć Europe tako je slabila moć svih ostalih.

Širenjem industrijske revolucije, nakon što su kolonijalistička osvajanja "popustila", počinje se koristiti termin koji danas najčešće vežemo uz putovanja – turizam. „Turizam je vjerojatno najznačajnija putnička pojava XIX. stoljeća. Oblikuju se nove navike, među kojima treba spomenuti obiteljske odlaske na ljetni odmor i godišnji posjet toplicama“ (Duda 1998, 330).

Industrijska revolucija donosi u Europu velike promjene. Događaju se ne samo promjene tehnološke prirode nego i psihološke. Na taj način promjene zahvaćaju cjelokupni život. Kultura putovanja složena je sintagma (njem. *Reisekultur*). Među brojnim objašnjenjima, „Rudy Koshar (2000) napominje da njemački proučavatelji terminom *Reisekultur* općenito označavaju praksu i tradiciju putovanja u slobodno vrijeme odnosno putovanja u vrijeme dokolice (*leisure travel*), (...)“ (Duda 2012, 24). Problematikom i objašnjavanjem toga pojma bavi se Dean Duda. On navodi kako je putovanje važan dio suvremenog načina života. U intervjuu provedenom nad slučajnim prolaznicima s pitanjem što bi učinili kada bi osvojili dobitak na igrama na sreću odgovori su uključivali pojmove: otputovati, krenuti na put oko svijeta, spakirati kufere i slično. Želja za putovanjem prisutna je više nego ikad. Institucionalizacija dokolice i odmicanje od cjelodnevnog rada dolaze u izravnu vezu pa tako rad označava praznjenje, a dokolica punjenje baterija. „Slobodno vrijeme postaje nužnost i potreba, a odmor organizirani buržoazijski ritual s popratnom infrastrukturom i radničko pravo. Od povlaštenog boravka aristokracije na ladanju, građanskog oponašanja njezinih

navika do općeg prava na odmor i plaćenoga godišnjeg odmora u prvoj polovini XX. stoljeća očekuju se elementi demokratizacije i omasovljenja u polju dokolice“ (Duda 190, 2012).

Industrijska revolucija omogućila je srednjoj klasi da iskusi uživanja koja donosi putovanje. Do 18. stoljeća putovali su samo pustolovi i bogataši. Pustolovi u želji za slavom i bogatstvom te bogataši u želji za znanjem i iskustvom. Za vrijeme renesanse bogatija populacija počinje putovati i u toplice i kupališta. Kako su građani srednjeg staleža postajali sve imućniji te kako su imali sve više slobodnog vremena, počeli su oponašati aristokraciju. Tako su svoju dokolicu provodili u toplicama. Aristokrati koji su željeli ostati odvojeni od građanstva i uživati u bogatijem okruženju, odlučili su se za odmor na moru. More, plaže i sunčanje do tada je bio nepoznati način uživanja. Morska prostranstva do tada su služila samo moreplovcima i ribarima. Koncept odlaska na godišnji odmor primjerice na Mediteran bio je u potpunosti stran. U 18. stoljeću liječnici su počeli poticati građane da što više posjećuju te da se što češće kupaju u moru. Na taj način mogli su se izliječiti razne bolesti. Takvo razmišljanje ostalo je i danas. Ostalom građanstvu nije bilo potrebno puno vremena da otkrije načine uživanja koje su upražnjavali aristokrati pa su plaže postajale sve posjećenije. Začarani krug "gdje aristokracija tu i mi", nastavlja se i dalje. „Dokolica je počela vraćati životni elan, pretvorila se logično u vrijeme planiranja budućnosti, i u prvi je plan, doslovno i doduše posredovano, došlo tijelo kao tipičan motiv u repertoaru najfrekventnijih figura odmora. Ako bismo zaoštrili do kraja, rekli bismo: kao da su na plaži“ (Duda 2012, 195).

Tako su uslijedile i sada aktualne destinacije primjerice Azurna obala, skijališta, krstarenja a kasnije i putovanja na druge kontinente. „Cook je 1858. godine osnovao prvu turističku agenciju koja je nudila skupna putovanja u Švicarsku, Italiju, Egipat, SAD i Indiju, a 1872. godine nudio je čak i put oko svijeta. Put je trajao 222 dana i, preračunato u današnji novac, koštao oko pola milijuna kuna“ (Rostuhar 2012, 54). U Novom vijeku putovanja postaju kompleksnija. Do tad su istraživači i putnici obišli sva mora te su se zaputili u unutrašnjost kontinenata. Postajalo je sve zanimljivije proučavati ljude i njihovu kulturu pa su se tako rodile znanosti kao što su sociologija i antropologija. Veliki broj antropologa kao što su Margaret Mead i Bronislaw Malinowski, izučavali su primitivna plemena. Margaret Mead izučavala je tri plemena na Novoj Gvineji te je tako nastala knjiga *Spol i temperament u tri primitivna društva* (Rostuhar 2012, 51-57; Duda 2012, 10-24). O Mead i njezinim antropološkim istraživanjima biti će riječi u poglavlju 5.2. *Antropološke sličnosti i razlike*.

Jačanjem infrastrukture gradova i razvojem prometnica povećava se iskoristivost turističkih potencijala. Nastanak i razvoj modernoga turizma dijeli se na tri faze: početnu (1850. – 1914), razvojnu (1914. – 1945.) i visoku (od 1945). Posljednja faza turizma popularno se naziva i fazom masovnoga turizma te se često veže uz pojam modernističkog i postmodernističkog subjekta. Turizam se zbog snažnog razvoja u posljednjih nekoliko godina smatra jednim od glavnih pokretača u društvenom i ekonomskom napretku (LZMK, pojam: turizam).

1.2.Suvremena kultura putovanja

U postmodernom društvu turizam je jedna od najmasovnijih pojava. „Nakon drugog svjetskog rata turizam je prvi put postao masovna pojava“ (Rostuhar 2012, 60). Razvojem mobilnosti, nastaje suvremena sintagma koju nazivamo kulturom putovanja. Nadilazeći okvire utemeljenih disciplina, kultura putovanja promatra se postdisciplinarno. Kao takva doprinosi boljem razumijevanju složenog pojma kulture. Socijalna definicija kulture Raymonda Williamsa doprinosi shvaćanju sveukupnog života čovjeka u antropološkom određenju kulture, pa tako i shvaćanju potrebe za putovanjima. Na taj se način determiniraju specifične aktivnosti i interesi ljudi. Jost Krippendorf koristi sintagmu "putujuće čovječanstvo" , kojom se objašnjava biološka potreba čovjeka za kretanjem te se na taj način pridonosi razvoju turizma. Gledajući s ekonomske strane turizam definiramo kao privremeni boravak posjetitelja na nekom odredištu na kojemu se ne obavlja gospodarska djelatnost te prilikom kojeg su ostvareni nekakvi odnosi i pojave. Turiste možemo podijeliti na nekoliko skupina a najvažnija klasifikacija za turističku ekonomiju je ona koja ih dijeli na posjetitelje koji su uključeni u turističku statistiku i one koji to nisu. Pojam turizma ne možemo razdvojiti od putovanja, no putovanje vrlo lako možemo koristiti van konteksta turizma. „Postmoderni putnici ne dozvoljavaju da ih se uspoređuje s turistima jer "turist ne osjeća mirise krajeva, on odlazi na odmor" (...) Turisti su za njih "lažnjaci", "tegljači naprtnjača" koji upravo obožavaju masovna događanja, vole razmjenjivati elektroničke adrese s drugim "lažnjacima", vole (se) fotografirati, a s putovanja se vraćaju s mnoštvom suvenira (...) Postmoderni putnik je "čovjek koji putuje sam, živi da bi putovao i putuje da bi živio" (Batina 2012, 78). Putovanje se u literaturi često smatra sveobuhvatnijim pojmom od samog turizma (Batina 2012, 61-65).

Tako i sam Rostuhar u svojim putopisima sebe voli nazivati putnikom a u manjoj mjeri turistom. Turizam smatra masovnom ideologijom potrošnje novca kao i uzrokom gubljenja duhovnosti. „Ali, čak i taj 'individualistički' pogled na svijet, kvare turisti. Novogodišnja

ludnica. Prepun ih je grad. Svaki osjećaj autentičnosti i mira, nestaje sa zvukom šuštećih dolara (...)“ (Rostuhar 2003, 46). Veliki otpor prema shvaćanju sebe kao turista posebno je naglašen u knjizi *Džungla* (2009), o kojoj će biti riječi i kasnije. Naime, Rostuhar turistom smatra osobu koja svoj život provodi u svojoj zemlji, a na odmor odlazi u neku drugu zemlju. Također turisti su osobe koje posjećuju općepoznate lokalitete, spomenike i sl. Sebe smatra turistom kad posjećuje turistička mjesta, tropske plaže i barove. Ostatak vremena, kad živi putničkim životom, upoznaje kulturu i ljude zemlje u kojoj se nalazi, istražuje teško pristupačne dijelove ili zaboravljene narode – tada se nikako ne može nazvati turistom. „Ali kada dva tjedna hodam kroz nepoznatu džunglu da bih pronašao selo bez koka-kole, a potom se na indijanskoj splavi spuštam sljedeća dva tjedna niz divlju rijeku, (...), tada ne dopuštam da me se zove turistom. Ego ne dopušta“ (Rostuhar 2009, 129).

Glavna razlika između putovanja i turizma jest, kako navodi Batina K. u svome radu (2012), što je putovanje shvaćeno kao prostorna praksa, a turizam kao uslužna djelatnost. Sami začetci turizma pojavljuju se u davnoj ljudskoj prošlosti. Tada se zbog odmora, dokolice ili rekreacije putuje na udaljenija mjesta. Tu privilegiju su najčešće imali bogatiji pojedinci. Primjerima takvih preteča turizma smatraju se olimpijske igre u antičkoj grčkoj, srednjovjekovni viteški turniri i istraživačka putovanja. Važno je spomenuti i "Grand Tour" (Veliko putovanje) koje označava provođenje odgojno obrazovnih aktivnosti koje su najčešće prakticirali pripadnici povlaštenih klasa. Taj trend je bio aktualan u razdoblju od 1660. do 1840. godine, kada su se pojavile masovne infrastrukture u obliku željeznice. Organizirana turistička putovanja kakva poznajemo danas započinju početkom 19. stoljeća. Tada se zahvaljujući procvatu industrije i tehnologije ljudi odlučuju na putovanja koja do tada nisu bila moguća (Batina 2012, 65-68).

Dean Duda navodi dva temeljna modela romantičarskih putovanja. Klasični model obilježava razgledavanje spomeničke baštine i kulturnopovijesnih znamenitosti zbog zadovoljavanja „kultiviranih duhovnih potreba“ (Batina 2012, 66). Riječ je o smirenom i ustaljenom putovanju u kojem se putnici duže zadržavaju u gradovima. Drugi model odgovara obogaćivanju individualnih potreba za drugačijim iskustvom pa je tako povezan s manje poznatim lokalitetima kao što su neotkriveni prostori. Oba modela su ostvariva zahvaljujući industrijskom kapitalizmu koji je omogućio brže i sigurnije putovanje, kao i formaciju 8-8-8 kojom su radnici dobili slobodno vrijeme. „Gotovo da se u oba modela mogu prepoznati različiti romantičarski tragovi. Razvaline povijesnih zdanja, starine, predmeti iz povijesti kulture, gorštaci, prostodušan puk, priroda, gorski vrhovi, Orijent, egzotika nepoznatoga

svijeta, njegovih navika i oblika života - sve su to elementi zemljovida romantičarske kulture" (Duda 1998, 331). Demokratizacija putovanja započinje nakon Prvog svjetskoga rata. Tada turizam postaje svojevrsna terapija za sve društvene klase. Kultura putovanja postmodernog društva postala je nedjeljiva praksa od ostalih ljudskih potreba kao što su socijalne i kulturne djelatnosti (Batina 2012, 65-68).

2. Zašto putujemo i kako time mijenjamo svijet?

Često se postavlja pitanje zašto uopće putujemo? Ovim se pitanjem bavi Rostuhar u knjizi *Degustacija slobode: zašto putujemo i kako time mijenjamo svijet* (2012). Ova knjiga se razlikuje od ostalih Rostuharovih djela jer nije putopis nego je popularno-znanstvena proza koja se temelji na autorovom osobnom iskustvu i djelima drugih uvažениh autora kao što su Levi-Strauss i Jost Krippendorf.

Tisuće putnika i turista svakodnevno se odlučuju na putovanja i na izlazak iz svoga doma. Tako napuštaju zonu udobnosti. Svaki puta kada se zaputimo negdje izvan svojeg mjesta stanovanja, pomičemo vlastite granice. Svijet je toliko napredovao da je danas stvarno moguće doći bilo gdje u kratkom roku. Razvijena cestovna, zračna i morska infrastruktura omogućavaju doći do najudaljenijih dijelova svijeta kao što su Nova Gvineja ili Kraljevina Mustang. Ono što se nekoć činilo nemogućim, suvremeno doba je omogućilo. Tako često odgovor na postavljeno pitanje može biti - zato što možemo. Osjećaj samouvjerenosti često je poticaj za mnoge poduhvate pa tako i za putovanja. Nekada jednostavno nemamo konkretan odgovor nego jednostavno imamo potrebu putovati bez nekog posebnog razloga. Ljudi koji ne putuju često ili oni koji turistički povremeno posjećuju neka odredišta uglavnom ne analiziraju svoje razloge putovanja. Barem ne ulaze dublje u srž toga pitanja kao što to možda čine oni kojima je putovanje sastavni dio života. Upravo tako Rostuhar koji većinu svog života provodi na putu, češće ulazi u problematiku tog pitanja. Osim jednostavnih i uobičajenih razloga putovanja, on ipak traga za nekim kompleksnijim odgovorima.

Jedan od glavnih razloga koje Rostuhar navodi kao razlog putovanja jest želja za upoznavanjem svijeta van njegovih okvira. Često se, primjerice, organizirani turistički obilasci temelje na obilasku onoga "što svi moraju vidjeti". No Rostuhar, koji se većinu vremena smatra putnikom, smatra kako je potrebno bolje upoznati svijet koji nas okružuje. Tako često putuje u krajeve na koje većina nikad ni ne pomisli. Putovanje u nama izaziva adrenalin koji nas često nagoni da putujemo opet i opet. „Ako našim životima prevladava

potraga za srećom, onda je malo djelatnosti u kojima se očituje dinamika te potrage kao u našim putovanjima“ (Botton 2005, 14). Rostuhar navodi kako je ispitao stotinjak prijatelja i suputnika o razlozima putovanja. Odgovora je iznimno puno no neki od najčešćih su: bijeg, radost, uzbuđenje, izazov, nova poznanstva, učenje. „Putujemo da izađemo iz uspostavljenih obrazaca i rastegnemo svoj um“ (Rostuhar 2012, 86). Zbog mnoštva razloga, Rostuhar navodi njih nekoliko, a njemu najzanimljivijih. Prvi je urođena znatiželja i želja za kretanjem. Racionalnost je nešto urođeno samo ljudima. Razum je ono što nas razlikuje od majmuna kao i od svih ostalih životinja. Zahvaljujući našem umu i razmišljanju, sada smo tu gdje jesmo. Traganje za uzročno-posljedičnim vezama uzrokovalo je stvaranje civilizacije. Neka primitivna plemena, kao Korowai, ne traže uzroke. Jednostavno se ne zamaraju nekim stvarima, ne propituju sve kao što to radi moderan čovjek nego jednostavno žive u svojoj bezbrižnosti. Znatiželja nas je dovela do putovanja. Da napustimo ono poznato što nas okružuje, da odrežemo korijenje kojim smo vezani za sve ono što nam je znano. Da se krećemo i istražujemo svijet oko sebe.

Rostuhar spominje Bottona koji je istraživao putopis francuskog romantičara Xaviera De Maistra *Putovanje mojom spavaćom sobom* te je svoja zapažanja iznio u knjizi *Umijeće putovanja* (2005). Tako se De Maistrov putopis temelji na opisivanju vlastite spavaće sobe. Njegov, takozvani putopis, započinje opisivanjem kreveta i namještaja no ubrzo je počeo opisivati ono što nije bilo usko vezano uz temu kao što su sluškinja ili pas (Rostuhar 2012, 88).

Rostuhar također navodi kako u svim svojim putovanjima nije susreo osobu koja može biti cijelo vrijeme na miru u sobi. Čak i ljudi koji provode život u kući i rijetko izlaze, gledaju televiziju ili kroz prozor promatraju ulicu jer ih zanima što se događa u svijetu; zanima ih svijet van njihova četiri zida (Rostuhar 2012, 88). Arhaični Korowai koji većinu vremena provode ležeći i ništa ne rade po cijele dane te cijeli život provedu na svom teritoriju, pokazuju iznimnu znatiželju za sve što im je strano. Jednostavno je u ljudskoj prirodi biti znatiželjan jednako kao što mu je u prirodi kretati se. A kada spojimo ove dvije stvari dolazimo upravo do - putovanja. Osim navedenog, čovjek također ima potrebu biti bolji, jači od drugih. Tako su mnogi istraživači zbog znatiželje krenuli na daleka putovanja, a zbog želje za moći postali kolonizatori. Kako je ranije spomenuto, europski kolonizatori su vrlo brzo pokorili cijeli svijet. Stanovnike koje su smatrali inferiornijim bićima od sebe uglavnom su pretvarali u robove ili ubijali. Kada više nisu imali što kolonizirati, počeli su ratovati. Tako je ubrzo cijeli svijet bio upleten u mrežu rata iz kojeg još dan-danas nije izašao. Sramota

današnjeg društva je što još uvijek postoje robovi. Iako su robovi nešto što vežemo uz antiku, Kolumba pa čak i prošlo stoljeće kada su se robovi masovno "izvozili" iz Afrike u Ameriku, i dan-danas postoje u cijelom svijetu. Rostuhar spominje robove zato što veliki broj njih radi u turističkoj industriji. Primjer koji navodi je mladi Indijac koji nije mogao otplatiti dugove pa zbog toga radi danonoćno u jednom restoranu za dva mala obroka dnevno te se tomu ne nazire kraj. Nažalost, takvih primjera je iznimno puno u zemljama Trećeg svijeta i to sve mahom bivših kolonija u kojima se pripadnici bivših kolonijalnih sila odnose superiorno prema domicilnom stanovništvu. „Svako ponašanje u kojem ima elitizma i osjećaja nadmoći, šefovanja, grubog naređivanja, odnošenja s visoka, čak i svaka pomisao koja razlikuje "nas" od "njih" ostatak je ili posljedica kolonijalnog mentaliteta. Antropolozi kažu da je čak i romantiziranje i egzotiziranje Drugog izvedenica kolonijalnog stava“ (Rostuhar 2012, 90). Vrlo često se u tom imperijalizmu mogu pronaći i neki turisti. Ne putuju svi kako bi vidjeli svjetska čuda ili uživali na mediteranskoj plaži. Veliki broj turista, a nismo ni svjesni koliki je taj broj, putuje primjerice zbog seks turizma. Na taj način potiču robovlasnički sustav kojem nema kraja. Takve i slične vrste turizma sve su učestalije te dokle god postoje, teško da će svijet prestat biti kolonija mržnje i nasilja.

Treći razlog koji Rostuhar navodi jest „eskapizam“ (Rostuhar 2012, 92). Često smo nezadovoljni i mislimo kako bi nam bolje bilo da nismo tu gdje jesmo. Mislimo da je drugima bolje nego nama, a Charles Baudelaire zanimljivo opisuje to, često neutemeljeno, ljudsko vjerovanje. „Često mislimo da je Drugdje bolje, da su drugi bolji, da je bolje bilo u prošlosti ili da će bolje biti u budućnosti. Smišljamo razno razne ideje i izgovore samo da se ne uhvatimo u koštac s izazovima sadašnjeg vremena“ (Rostuhar 2012, 92). Često je uvriježeno mišljenje kako je bijeg od stvarnosti vezan samo uz modernog čovjeka. No želja za promjenom okruženja te udaljavanje od izvora stresa kao što su posao, uredska sredina ili jednostavno svakodnevni život, trajna je ljudska potreba. To odmicanje od svakodnevnog života neki pronalaze u alkoholu, gledanju televizije jer smatraju da će tako "odmoriti mozak" no vrlo često ne osjećaju konačno zadovoljstvo koje su očekivali. Turizam i putovanja općenito u također jedan od mogućih i iznimno raširenih pojava oblika eskapizma u postmodernom društvu. Putovanje tako nastaje kako bi nam dalo osjećaj da napuštamo prostor u kojem se ne osjećamo potpuno i zadovoljeno. Često je taj osjećaj pogrešan te se bijegom od stvarnosti vrtimo u krug. „Ono što nam se čini egzotičnim u inozemstvu, samo je ono za čim uzalud žudimo kod kuće. Putujemo Drugdje koje je naseljeno Drugima čije različitosti prenaplašavamo i egzotiziramo, a čije istosti skrivamo i potiskujemo“ (Rostuhar 2012, 93). Ti

Drugi koje posjećujemo na nekom Drugom mjestu često razmišljaju kao i mi te i oni žele biti Drugdje. Rostuhar navodi kako je želja za eskapizmom problem ne samo modernog čovjeka nego čak i član najprimitivnijeg plemena. Taj problem proizvod je upravo vlastitog nezadovoljstva i ograničenosti kojoj je konačan kraj – smrt. Međutim, taj bijeg je nemoguć jer iako nekada nismo svjesni te činjenice, ne možemo pobjeći sami od sebe. Potrebno je promijeniti stav te način kako razmišljanja. Ako želju za bijegom promijenimo u onu za odmorom, već smo puno postigli za svoje stanje uma. Normalno je da nakon dugog i napornog rada imamo želju za odmorom, to su saznali ljudi još davno prije nas i nije nikakva novost; te ako nam putovanje u tome pomaže, onda nema ništa loše u tome da ispunimo svoje potrebe (Rostuhar 2012, 92-95).

Uz eskapizam tako vežemo sljedeći razlog zbog kojeg se netko može odlučiti na putovanje, a to je želja za promjenom (Rostuhar 2012, 95). što objašnjava i Montaigne. „Doista, priznajem: čak ni u snu ni u željama ne vidim ništa čega bih se čvrsto držao; samo me mijenjanje i uživanje u promjeni čini zadovoljnim (...) U putovanjima me veseli upravo to da se mogu zaustaviti gdje me je volja i da uvijek mogu naći mjesto gdje će mi biti zanimljivo“ (Duda 2012, 152). Nakon što određeni vremenski period provedemo radeći određene radnje, one mogu postati zamorne te nam je potreban odmor. “Jost Krippendorf, strastveni revolucionar turizma, rekao je da je putovanje ventil koji održava sposobnost funkcioniranja svakodnevnog života“ (Rostuhar 2012, 95). Putovanja tako mogu pomoći da se čovjek bolje osjeća u svojoj koži. Sociolozi potvrđuju da odlazak na put može pozitivno utjecati na naše stavove prema vlastitim obavezama. Osobe koje za odmor biraju odlazak na putovanje te one koje napuste svoju sredinu u pravilu bolje obavljaju svoje obveze kada se vrate. Također, sociolozi preporučuju što češći odlazak u prirodu. Čovjek ima bio-antropološku želju za boravkom u prirodi. Iako se ne možemo oduprijeti modernim vremenima te je normalno da danas boravimo u gradskim sredinama; u našim genima je usađen kod zbog kojeg (većina nas) uživamo vrijeme provoditi u prirodi. Bilo da se radi o odlasku na more ili primjerice na skijanje, ključna stavka koja taj odlazak razlikuje od svakodnevnice je - promjena. Tako da ta promjena ne mora nužno značiti odlazak u prirodu. Dovoljno je da napustimo sve ono što čini našu svakodnevicu te da iskušamo nove okuse i mirise, upoznamo nove ljude (Rostuhar 2012, 95-98).

Kao još jedan razlog zbog kojeg se ljudi odlučuju na putovanja je taj da žele uživati u ljepoti svijeta. Zbog želje za utaživanjem estetske gladi posjećuju i obilaze razne atrakcije kao što su piramide u Gizi ili Taj Mahal. Kada se nađemo u nekom povijesnom gradu ili kad se nađemo

u blizini nekog povijesnog spomenika, vrlo vjerojatno ćemo se zapitati kako je to sve izgledalo u vrijeme kada je nastalo. Na neki način doživljavamo tu prošlost u današnjem vremenu. No naš svijet je prepun destinacija koje nas mogu svojom sadašnjošću vratiti u prošlost. "Ako odemo (...) na primjer u mnogoljudna kineska sela, otišli smo još dalje u prošlost – u doba industrijske revolucije. U zabačenim selima subsaharske Afrike još živi doba feuda, kmetova i manufakture. (...) Odemo li još dalje u najzabačenije predjele prašuma Amazone i močvara Nove Gvineje, došli smo među lovce i sakupljače" (Rostuhar 2012, 99). Na taj način je omogućeno svojevrsno putovanje kroz vrijeme koje je uistinu posebno iskustvo. Kada posjetimo takvo mjesto, želimo zabilježiti sjećanje na njega. Stoga fotografiramo sve što se može fotografirati u želji da uhvatimo trenutak te da možemo oživiti uspomene kada god to poželimo. „Vrhunac turizma sastoji se u otkriću pogodnog trenutka u kojemu će se prolaznost iskustva fiksirati pomoću pripovijesti, crteža i, naravno, fotografije“ (Duda, 2012, 189). Nemoguće je danas posjetiti bilo koju turističku destinaciju a da oko sebe ne vidimo tisuće mobitela ili foto-aparata. „Jedan od nesvjesnih razloga zašto putujemo je želja za dokidanjem vremena i zadržavanjem ljepote“ (Rostuhar 2012, 101). Problem može eventualno nastati kada više vremena provedemo promatrajući svijet kroz objektiv nego vlastitim očima (Rostuhar 2012, 98-102).

Neki od razloga koje još možemo navesti su svakako želja za učenjem. Čovjek ima potrebu upoznati svijet koji ga okružuje. Često smo, prije nego upoznamo taj svijet puni predrasuda odnosno stereotipa te imamo vrlo često krive predodžbe o drugima. „(...) putovanje držim vrlo korisnom vježbom. Duh se pritom neprestano uči zapažanju nepoznatih i novih stvari i, kao što sam rekao, ja ne znam za bolju školu kako svoj život obrazovati nego kad mu se pred oči neprestano iznosi raznolikost tolikih drugih života, pogleda i običaja (...)“ (Duda 2012, 157). Putovanje nam može pomoći da promijenimo mišljenje te da krive slike koje smo stekli o nekome postanu dio prošlosti. Jedan od čestih stereotipa koje mnogi Zapadnjaci imaju jest onaj da su pripadnici muslimanske vjere koji imaju bradu religijski fanatici. To nije samo stvaranje krive slike o nekome nego je i generaliziranje te tako nailazimo na još jedan problem. Uskogrudnost nije samo vezana za modernog čovjeka. Primjera ima i u primitivnim plemenima gdje pripadnici nekog naroda imaju negativnu sliku o pripadnicima susjednog sela. Što se tiče primitivnih plemena, naglašena je sklonost idealiziranju - pri susretu s bijelcima, nakon što je prošao prvotni šok, smatrali su kako su zapadnjaci bogati ljudi koji su im došli pomoći, a često se događalo upravo suprotno. Najbolji primjeri koji pokazuju naivnost primitivnih i domorodačkih plemena su razdoblje kolonizacije svijeta i Drugi

svjetski rat. I danas imamo primjer modernog ropstva, spomenutog ranije u radu. Učenjem ne samo da sagledavamo i širu sliku svijeta nego se i borimo protiv stereotipa i iskrivljenih slika. „Mark Twain je rekao da putovanje ubija uskogrudnost, predrasude i fanatizam. (...) Velika antropologinja Margaret Mead rekla je da isto kao što je putnik koji je bar jednom otišao od kuće mudriji od čovjeka koji nikad nije prešao preko svoga praga, tako i znanje o drugim kulturama izoštrava našu mogućnost da razmatramo opreznije i uvažavamo s više ljubavi našu vlastitu kulturu“ (Rostuhar 2012, 106). Tako učenje postaje jednim od najuzvišenijih razloga za putovanjem. Širenjem vidika bolje upoznajemo ne samo Drugoga nego i sebe samoga (Rostuhar 2012, 105-109).

3.O Davoru Rostuharu

Davor Rostuhar rođen je 1982. godine u Zagrebu. Želju za putovanjima osjeća još kao dječak, a većinu Europe obilazi kao srednjoškolac. Već tada se počinje baviti putopisnim novinarstvom te otkriva strast koja će kasnije iznjedrili nekoliko putopisnih romana i jednu knjigu putopisne poezije. Nakon srednje škole upisuje studij sociologije. Dvije godine kasnije shvaća kako ga ne privlači konvencionalno znanje te svoje obrazovanje nastavlja diljem svijeta, gdje je naučio da ga život podučava bolje i zanimljivije od fakulteta.

2002. odlučuje se za prvo veliko putovanje – putovanje biciklom sve do dalekog Kaira. S prijateljem u nešto manje od godine dana obilazi brdoviti Balkan, Grčku, Tursku, Siriju, Jordan, Libanon, Izrael i Palestinu te u samoj konačnici Egipat. Tako nastaje njegova prva knjiga *Samo nek' se kreće!* (2003). Tri godine kasnije izdaje svoju drugu knjigu *Na putu u skrivenu dolinu: umijeće prihvaćanja besmisla* (2006), koja prati putovanje autora kroz Afganistan, Pakistan, Indiju, Nepal, Mustang, Kinu i Tibet. Osim bogatih opisa i fotografija Rostuhar iznosi i unutarnju raspravu o problemima koji muče sve nas. Godine 2008. Republika Hrvatska mu dodjeljuje status slobodnog umjetnika književnika. 2009. godine objavljuje svoj najopsežniji pisani rad *Džungla* (2009). Glavna problematika je usmjerena na otkrivanje autohtonog i zapadnom civilizacijom netaknutog plemena. Kroz sedam ekspedicija u najzabačenije džungle, najčešće u Amazonu i Novu Gvineju, Rostuhar se bavi pitanjima (ali i odgovorima) kao što su: postoji li apsolutna divljina, zašto ljudi putuju, čuva li se sjećanje na mitsko doba arhetipova i sl. O problematici razlike turizma i putovanja kao i razlozima zbog kojih se ljudi odlučuju na putovanja piše u *Degustacija slobode: zašto putujemo i kako time mijenjamo svijet* (2012). Upravo je ova knjiga teorijsko polazište za raspravu o razlozima

putovanja, o čemu će biti riječi i slijedećem poglavlju. Nakon što nas je u prethodnim djelima proveo kroz različite dijelove svijeta, u ovoj knjizi Rostuhar se opširnije i intimnije bavi fenomenom putovanja. *U zemlji zmaja*, u avanturi iz 2015. godine, autor kroz poeziju piše o Butanu.

Najveći fotografski hrvatski projekt jest fotomonografija *National Geographic – Hrvatska iz zraka* – (2014) „sedmogodišnje dokumentiranje cijele Hrvatske iz zračne perspektive te prezentacija fotografija u prvoj hrvatskoj fotomonografiji National Geographica i jedinstvenoj outdoor izložbi na solarni pogon“ (Davor Rostuhar; O meni).

Ove godine je objavljena posljednja knjiga *Polarni san: prva hrvatska ekspedicija na Južni pol* (2018). Nastala je nakon uspješne prve hrvatske ekspedicije na Južni pol. Tako je Rostuhar postao prvi Hrvat i dvadeset i šesta osoba na svijetu koja je uspjela savladati put od 1163 kilometara do Južnog pola bez pomoći kao što su punktovi s hranom ili motorne saonice. Sve potrepštine imao je od samog početka. Na predavanju *Polarni san* održanom 6. lipnja 2018 godine u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog; osim što je hrabrio i motivirao publiku da se i sami usude krenuti u avanture i realizirati svoje snove, Rostuhar je naveo što mu je bila najveća prepreka na putovanju. To nije bila hladnoća, hodanje pa čak niti napuštanje toplog šatora u zoru nego borba sa samim sobom. Navodi kako u potpunoj tišini na kraju svijeta, u izolaciji i suočen s vlastitim mislima, nije ni imalo ugodno. Jednostavno, u svakodnevnoj buci ne razmišljamo o nekim stvarima te se s njima suočimo samo u ekstremnim uvjetima. No nakon 47 dana, Rostuhar završava borbu s vlastitim demonima i polarnom hladnoćom i nastavlja dalje, u neke druge avanture.

Knjiga *Polarni san: prva hrvatska ekspedicija na Južni pol* objavljena je ove godine. Kako je Južni pol nenaseljeno područje, a tema ovoga rada su predodžbe o drugima; nije korištena u svrhu analize putopisa kao što su korištene druge objavljene knjige.

4.Samo nek' se kreće!

4.1.Svi početci su teški

Samo nek' se kreće! prva je objavljena knjiga Davora Rostuhara. Napisana je nakon desetomjesečnog putovanja biciklom od Zagreba do Egipta 2002. godine. Osim što je knjiga putopis, ujedno je i autorov osobni dnevnik u kojem iznosi svoje intimne doživljaje s

putovanja. Analiza putovanja i upoznavanje naroda i kultura koje je Rostuhar imao prilike susresti kao i navodi o putovanjima nekih drugih autora, tema su ovoga poglavlja.

Nekad je poprilično teško započeti nešto novo. Preseliti se, upisati fakultet, promijeniti posao pa čak i banalne stvari kao na primjer, baciti stare tenisice; u nama mogu izazvati lavinu emocija. Strah je kao primarna emocija često prisutan u nekoj mjeri pri donošenju svakodnevnih odluka. „Najteže je krenuti. Poslije sve sjedne na svoje mjesto. Pisanje knjige je podjednako velik pothvat kao i poduže putovanje, (...) ima trenutke kada se paralizirani ne možemo pomaknuti ni smjesta i trenutka kada se krećemo, letimo, (...)“ (Rostuhar 2012, 13) No što se događa kada moramo napustiti udobnost vlastitog doma, sigurnost i utočište koje nam pružaju gradske ulice i kada se odlučimo na putovanje? Strah prerasta u uzbuđenje pa čak i euforiju. Taj osjećaj može izazvati potrebu za ponavljanjem te iste akcije. Stoga se nerijetko dogodi da kofere i putne torbe ostavljamo negdje pri ruci. „Putovanje je kao opijum – hašiš. Tko ga samo jednom okusi, ne može mu se više nikada oteti. Ono mu se zavuču pod nerve, prožme ga svega i postane sastavni dio njega samoga“ (Polo 2004, 5). Danas je olakšan cijeli proces; od planiranja do konačnog procesa puta. Tehnologija omogućava kupnju karata i rezervaciju smještaja "online". Prije nego što se odlučimo potrošiti naš novac, na recimo hotelsku sobu, možemo pročitati detaljne recenzije drugih ljudi te odustati ako nismo zadovoljni ponuđenim. Odabirom smještaja na temelju fotografija i iskustva drugih izbjegavamo mogućnost neugodnih iskustava te su upravo fotografije destinacije te s kojima naše putovanje započinje. „Ako u našim životima prevladava potraga za srećom, onda je malo djelatnosti u kojima se očituje dinamika te potrage kao u našim putovanjima.“ (Botton 2012, 14). Također, put do određene destinacije nikad nije bio brži, ugodniji i povoljniji. Možemo birati prijevozna sredstva, a sam čin putovanja predstavlja doživljaj sam za sebe.

Rostuhar u svojoj prvoj knjizi, *Samo nek' se kreće!*, navodi kako putuje još od najranije mladosti. Dok su drugi planirali i maštali, on je tuđe snove živio. Nakon što je proputovao većinu Europe, shvatio je kako jednostavno mora krenuti dalje. Potrebu za kretanjem i putovanjem navodi i Duda (2012) citirajući esejista Michela de Montaignea „Ja ne započinjem svoje putovanje niti da se vratim niti da nekamo stignem; poduzimam ga iz ljubavi za kretanjem, dok mi se kretanje mili. U putujem samo radi putovanja. (...) raspored plana mog putovanja može se svakog časa i na svakom mjestu promijeniti. On se ne zasniva na velikim očekivanjima; ono što kroz dan prijedem, to je moj cilj“ (Duda 2012, 151).

Želja za upoznavanjem novih kultura i ljudi, krajolika i znamenitosti bila je jača od straha. S devetnaest godina, biciklom i s prijateljem odlučuje se na put do dalekog Kaira. Prvo neugodno iskustvo priredili su mu, pomalo ironično, hrvatski carinici na granici Hrvatske i Crne Gore. Putujući dalje, Rostuhar shvaća da ga na cijelom putu do Egipta i nazad „niti strogomilitarizirani Arapi neće ni približno toliko gnjaviti“ (Rostuhar 2003, 12).

Predodžbe o Crnoj Gori i Albaniji te njihovim stanovnicima su prilično jednostavne, za razliku od, u nekim trenutcima, idealiziranih opisa stanovnika drugih zemalja (npr. stanovnika Sirije, o kojima će biti riječi kasnije u ovom poglavlju); Balkanci su općenito okarakterizirani pomalo površno. Možda je tome razlog upravo to idealiziranje Drugoga te odmicanje od poznate kulture te bijeg od svakodnevnice. Izreka kaže kako je "trava u tuđem dvorištu uvijek zelenija" te je moguće doživjeti drugu kulturu neobjektivno. Upravo iz razloga što je nešto novo i egzotično iako je jednako nečemu poznatome, postaje zanimljivije i bolje.

Crnogorci su ljudi koji su duhoviti i koriste neumjerene doze crnog humora, pogotovo na vlastiti račun, imaju neobične stanovnike kao što je čovjek koji vjeruje za sebe da je Isus Krist, ali u konačnici – Crnogorci su narod kojeg vesele male stvari. Za primjer je navedeno sveopće veselje lokalnog stanovništva kada su prepoznali autora i njegovog suputnika koje su prije vidjeli u medijima. Albanija je tako „najluđa zemlja na svijetu“ (Rostuhar 17, 2003) u kojoj je strogo zabranjeno biti na ulici kad padne mrak zbog visoke stope kriminala i bandi. Velika većina stanovništva je nezaposlena i živi na rubu egzistencije. Iako patrijarhalan narod čiji muški članovi obitelji dominiraju kućanstvom, a ljudi krađu doslovno gdje god stignu jedni od drugih; Albanci su iznimni domaćini koji žrtvuju sve što imaju za svoje goste (Rostuhar 2003, 13-22).

4.2.Daleki Bliski istok

Svakodnevno smo okruženi stvarima, pojavama ili građevinama koje nas ostavljaju ravnodušnima. Vrlo često tragamo za nekim uzbuđenjima te tako nekome to može biti bavljenje ekstremnim sportom, a nekome putovanje u egzotične krajeve.

Botton (2005) se u svome radu bavi fenomenom egzotičnog. Pojam egzotičnosti postao je sinonim za Bliski istok. Krotitelji zmija, deve, čaj od metvice, sultani, tržnice začina i haremi bile su prve asocijacije za novootkriveni bijeg od stvarnosti. Victor Hugo 1829. godine objavljuje ciklus pjesama *Les Orientales* gdje u predgovoru piše: „Svi smo mi, više no ikada,

zaokupljeni Orijentom. Orijent je postao predmetom opće zaokupljenosti, kojoj je podlegao i autor ove knjige“ (Botton 2005, 66-67). Hugoove pjesme, zbirka pripovijedaka *Tisuću i jedna noć* kao i mnogi drugi romani, pripovijetke i pjesme, primjerice Waltera Scotta, dočekani su s oduševljenjem od strane europske publike. Zanimljiva je priča o Gustavu Flaubertu o kojoj će biti riječi i kasnije. Još od dvanaeste godine, Flaubert sanja da će jednog dana napustiti rodnu Francusku te otputovati i živjeti u Egiptu. Želio je napustiti svoj „sterilan, banalan i mučan“ (Botton 2005, 67) život. Njegova razmišljanja o Orijentu bila su spas od dosade i malograđanstva kojim je bio okružen. 1839. godine piše *Memoari jednog ludaka*, odnosno autobiografiju u kojoj je ispisao retke čežnje za Bliskim istokom. U njegovom umu riječ "sreća" sinonim je za Orijent, kojega će uskoro i posjetiti (Botton 2005, 66-69).

Egzotični Orijent 2002. godine posjetio je i Davor Rostuhar. Njegova prva destinacija na tom putu bila je Sirija.

Prije nego li je došao u Siriju, Rostuhar je čuo mnogo toga dobrog o Sirijcima. Priče o njihovoj susretljivosti, vedrini i gostoljubivosti bile su poznate među svim putnicima. U to se i sam uvjerio kada je svakoga dana susretao ljubazne i nasmiješene Arape koji su ga pozdravljali izrazom „Dobrodošli u Siriju“ i shvatio je da će mu svaki dan ovdje biti iznimno ugodan i pun uživanja. Sirijci ne mare previše o vremenu. Svaki dan, ukoliko je proveden u dobrom društvu uz priču i neki od miomirisnih napitaka, dobro je proveden dan (Rostuhar 2003, 59).

Kako je autor putovao nakon terorističkog napada 11. rujna 2001. u Sjedinjenim Američkim Državama, nebrojeno se puta susreo u razgovorima s mještanima o toj temi. Kada bi ga upitali što misli o Amerikancima, uvijek je odgovarao jednako: „Loše je to pitanje. Ali recimo to ovako: poznajem mnogo dobrih ljudi u Americi i znam da ih ima još puno. No, s politikom se ne slažem“ (Rostuhar 2003, 61.) Međutim, Arapi se nisu mogli složiti. Kroz cijeli razgovor bili su puni predrasuda, stereotipa i generaliziranja; no kako ih kriviti? Iako nesložni u razmišljanju, svaki kraj razgovora završavao je u prijateljskom tonu što svjedoči o kulturi prihvaćanja drugog mišljenja. iako se u prvi mah to tako ne čini.

Promatrajući ljude oko sebe uočio je kako su u muslimanskom društvu žene na znatno nižoj poziciji nego što li je to na Zapadu i u nemuslimanskim zemljama. Rostuhar prepričavajući događaje navodi i neke spolne neravnopravnosti (Rostuhar 2003, 60-66). Mlade djevojke, sve do jedne u istom tradicionalnom ruhu, izbjegavale su svaki doticaj s muškarcima. Žurno bi

hodale ulicama pognute glave, nastojeći izbjegavati čak i najbezazleniji kontakt očima. I sam autor naglašava kako je u svim kontaktima sa ženama bio krajnje suzdržan pa iako gost u tuđem domu i tuđoj kulturi, smetao ga je takav patrijarhalni odnos. Još od ranog djetinjstva, ženska djeca nisu poželjna u muslimanskim obiteljima u Siriji. Ako pitate nekog od muškaraca, primjerice na selu, koliko djece ima – on će vam reći samo broj muške djece. Djevojčice se naime, ne broje i nisu bitne (Rostuhar 2003, 66). Iako na ulicama muškarci i žene ne komuniciraju, kod kuće je nešto drugačija slika. Dominantni muškarci pokoravaju žene koje se na to navikavaju još od djetinjstva, a žene se izivljavaju na djeci. Takav se društveni model ponavlja i ponavlja, čineći zatvoreni sustav. Autor se često zatekao u razmišljanju što učiniti po tom pitanju: prihvatiti tuđu kulturu ili pobuniti se? Bojao se da će svojim aktivnostima možda nekog uvrijediti. Tim pitanjem se počeo baviti puno prije samog odlaska na putovanje. Čitao je mnoga antropološka djela u kojima je bilo riječi o doticaju kultura. Kako su zapadnjaci dolazili u egzotične krajeve i otkrivali nova plemena; tako su se ona znatno promijenila. Već i samim dolaskom na novo područje svojim izgledom i ponašanjem i navikama mogu promijeniti plemenske predodžbe. Iako najboljih namjera često mogu nepovratno utjecati i promijeniti neku kulturu. Primjerice, novi načini gradnje i novo oruđe u svakodnevnici; mogu izbrisati ključne segmente i odrednice Drugoga. Iako u kulturološkoj dilemi i propitivanju vlastitih odluka, Rostuhar je pokušavao pronaći ravnotežu u donošenju odluka. Prisjetio se interkulturalne radionice koju je pohađao prije puta na kojoj je naučio da ako želiš shvatiti tuđu kulturu, moraš zaboraviti odrednice vlastite kulture. Samo tako se može pravilno pristupiti prosuđivanju odrednica te druge kulture.

Udaljavajući se od urbane sredine prema Sirijskoj pustinji, put je bio sve neprohodniji i pjeskovitiji. Na putu je susretao beduine, koji su se pokazali također iznimno društvenima i gostoljubivima (Rostuhar 2003, 76-81). Država smatra kako nomadski način života beduina negativno utječe na ekonomski razvoj zemlje. Također država ne shvaća taj nomadski način života kod beduina te potiču razne akcije kako bi ih se prisililo na sjedilački način života. Same beduine takav stav političkih tijela ne zanima previše i zadovoljni su onime što imaju. To nije puno, jer beduini nemaju osjećaj za sakupljanje stvari te su naučili živjeti skromno i jednostavno upravo zbog čestog seljenja. Skromna i jednostavna je i njihova kultura, ali i njihova umjetnost. Oskudnost kulturnih običaja vidljiva je u pogrebnoj kulturi. Iako beduini u principu žive po islamu i napatcima iz Kur'ana, ovdje to izostaje. Tijela pokojnika jednostavno zakapaju u blizini ceste u neoznačenim grobovima. Ovakav pristup pogrebima može se shvatiti i simbolično – za vrijeme života živjeli su na raznim mjestima, a kada umru

njihovo se tijelo stopi s pijeskom. Kada zapušu vjetrovi, njihova tijela će nastaviti gdje su stala za života. Umjetnost je svedena na praktičnost pa se tako bave tkanjem torba, pokrivača ili pravljenjem sedla. Od estetske umjetnosti prisutno je tetoviranje tijela kao i kod mnogih drugih naroda Bliskog istoka. Mnogi se od beduina prihvatili neka nova i modernija tehnološka dostignuća, ali i promijenili neke tradicionalne gospodarske navike. Tako su, primjerice, umjesto deva počeli uzgajati ovce i koze, jer se to pokazalo isplativijim. Bogatiji pojedinci mogli su si priuštiti konje, ali i motore, radio aparate pa čak i sl. Sve to utjecalo je na beduinske obiteljske veze koje su slabile. Dostupnost informacija koje su pristizale od putnika iz razvijenijih zemalja kao i vijesti koje su mogli čuti na radiju, dovele do nagle preobrazbe jednostavnih, bogobojaznih i obiteljskih ljudi. No, iako očekivano da jača (u ovom slučaju zapadna) kultura nadjača slabiju; to se nije dogodilo. „Što se pojedine obitelji nalaze dalje od dodira 'civilizacije' to je njihova kultura sačuvanja“ (Rostuhar 2003, 77).

4.3.Spajaju nas različitosti

Fizički izgled, ponašanje, kultura, vjera i uvjerenja – to su sve odrednice koje nas definiraju. Iako biološki svi jednaki; razlikujemo se po onome što tvori naš identitet. Kada upoznamo neku novu osobu, upoznamo njezine opće vrijednosti, stavove i misli te sve segmente koji ju čine upravo takvom; vrlo često nas zainteresiraju stvari koje su nam nove i nepoznate. Posebno takve različitosti dolaze do izražaja kada upoznamo nekoga druge vjere, rase ili narodnosti. Tako često upravo na putovanjima susrećemo ljude koji nam nisu nimalo nalik. Interkulturalne veze u postmodernom društvu su jednako jake koliko su i slabe. Globalizacijom su mnogi prihvatili različitosti. Međutim, uvijek postoje iznimke pa tako i ovom slučaju. Neke međusobne različitosti tako postaju jednostavno nepremostive. Jedna od tih razlika je svakako vjera. Nekoć, a u velikoj mjeri i danas zbog tih se razlika (naravno, i novca) ratuje diljem svijeta. Bliski istok doslovno gori od mržnje i plamena. Rat je jedno od najvećih zala koje može zahvatiti čovječanstvo. Uz prirodne katastrofe koje nije izazvao čovjek (i to je po nekima vrlo diskutabilno, no nije tema ovoga rada), rat je katastrofa koja oduzima živote, uništava domove i kulturnu baštinu te na sam spomen ostavlja gorak okus u ustima. No zato na nekim mjestima u svijetu, gdje u okolici drugi ratuju i siju mržnju; nailazimo na sveta mjesta gdje nema razlike između ljudi. Bez obzira na to je li netko katolik ili musliman, prije svega je – čovjek. Upravo o takvom mjestu govori Rostuhar kada govori o Mar Musi. Mjestu gdje dolaze hodočasnici iz cijelog svijeta i mole za mir.

Mar Musa je mala utvrda u obliku samostana. Nalazi se na klisuri u koritu stare rijeke nekoliko desetaka kilometara od Damaska. Glavna utvrda s terasom se koristi molitvu, post i religijska druženja. Osim uobičajene tople dobrodošlice na samom ulazu u utvrdu; i ostatak zajednice slijedi takav primjer. U samoj Mar Musi vlada mir. Iako zajednicu čine lokalni Arapi (uglavnom kršćani i muslimani) te gosti i putnici različitih životnih putova, uvjerenja, socijalnih statusa i navika; svi zajedno žive po istim pravilima. Cijela priča započinje prije 1400 godina kada je egipatski svetac Musa (Mojsije) živio u pećinama oko samostana. Živio je skromno, a život je posvetio duhovnosti. 1982. dolazi talijanski isusovac otac Paolo koji spašava samostan od potpunog urušavanja. Od tada pa sve do danas hodočasnici iz cijelog svijeta dolaze u sve većem broju. Kroz ljetne kampove, molitvu i rad uči se toleranciji i međusobnom razumijevanju. „Dok svega stotinjak kilometara južnije, u području Golanske visoravni, Izraelci i Sirijci vode hladni rat, a svugdje po Siriji, muslimani zaziru od Židova i Izraelaca, u Mar Musi su te proturječnosti razriješene na sasvim poseban način. Ovdje katolici, muslimani i Židovi mole za mir, *zajedno!*“ (Rostuhar 2003, 83). Dva puta dnevno okupljaju se lokalni stanovnici kako bi u interkulturalnom i međureligijskom dijalogu razvijali svoju duhovnost. Osim svakodnevnog života i navika koje on nosi; uspjeli su stvoriti svijet tolerancije. Iako možda zvuči utopijski, Mar Musa je mjesto gdje su se sprijateljili i oni koji inače kritični prema svemu što je drugačije od njih. Nema razlike vjeruje li netko u riječi zapisane u Bibliji ili K'uranu; važno je samo ono što je krajnja svrha nečijeg djelovanja. Ta svrha u konačnici mora biti širenje ljubavi i tolerancije. Često su u povijesti, kao što je i danas, postojale predrasude o terminologiji u pojedinim religijama. Tako primjerice "džihad" u zapadnom svijetu ima negativan i krvav prizvuk. Smatra se krvoprolićem i pozivom na rat. Međutim, on izvorno označava borbu unutar čovjeka i njegovo nastojanje da promjeni sebe. Tek kad se ta bitka "dobije", pojedinac se može okrenuti prema zajednici. Pri tome se mora strogo izbjegavati zapovjedni ton te na primjeren način usmjeriti druge da pogledaju u tvome smjeru. I upravo takav u korijenu altruističan i nenametljiv pristup očarava autora u jednakoj mjeri kao i mjesto u kojem se nalazi. Pri tome upozorava na problem stereotipa i kreiranje predodžbi koje često ruše mostove komunikacije u realnom svijetu. Zbog manjka kritičnosti prema svojim postupcima i prenaglom osuđivanju drugih dolazi do sukoba. U Mar Musi se takav dijalog iskorijenio. Razgovori su duboki i puni razumijevanja, a meditacija je čin kojim se utvrđuje i dubinski spoznaje proživljeno (Rostuhar 2003, 81-90).

4.4. Na putu za Egipat

Nakon što je prošao Siriju, Rostuharova sljedeća postaja jest Libanon (Rostuhar 2003, 115). Zemlja koja svojim prirodnim ljepotama nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Zanimljivost je ta što Libanon ima različite klime na istom području. Tako se primjerice na snježnim vrhovima može skijati, a nekoliko sati kasnije, kada se spusti s planine - može se uživati u ugodnih 30°C na plaži. Reklame na plakatima već su od same granice upućivale su na kulturnu raznolikost te zemlje sloganima koji govore kako je Libanon zemlja različitosti i kontrasta i odmah se mogla stvoriti predodžba o zemlji. Kao i ostatku područja Bliskog istoka, ljudi su i ovdje bili srdačni te su u zamjenu za čašicu razgovora nudili ugodni smještaj i bogati stol. Rostuhar prepričava zanimljivu anegdotu s libanonskih cesta gdje se također prikazuje slika tih ljudi. Kako je Libanon zemlja nepreglednih cesta te se izmjenjuju ravnica i usponi; s vremenom postaje sve teže i teže voziti. Tako su se autor i njegov suputnik odlučili „šlepati“ (Rostuhar 2003, 131). Uхватili bi se za neko vozilo u prolazu te ili uхватili brzinu pa nastavili vožnju biciklima ili se jednostavno tako vozili kilometrima. Svi vozači su bili i više nego sretni što im mogu pomoći, a često bi i porazgovarali s njima. Rostuhar ovdje povlači paralelu s europskim vozačima koji su nervozni i nedruželjubivi, te navodi kako je zbog takvih ljudi ovaj put znatno lakši (Rostuhar 2003, 115-131).

Ulazak u Izrael nije bio nimalo ugodan. Izraelski graničari pokazali su se još gorima od balkanskih. Pregledali su svaki džep, kutak torbe te rastavili bicikle. Na ovom primjeru se pokazuje točnom rečenica Deana Duda o carinicima, koji prema njemu, ne zaslužuju pažnju: „Uloga carinika nipošto nije primjerena polju književnosti, ali ni problematici putovanja, budući da taj ozloglašeni lik tradicionalno zauzima aktancijalnu ulogu »protivnika« putniku (istraživaču, pustolovu ili turistu), (...)“ (Duda 2012, 9). Nakon prolaska ratne zone, dolazi do oaze mira i ljubavi - Judejske pustinje, „oaze iz sna“ (Rostuhar 2003, 149). Mjesto na kojemu čovjek zaboravlja da se oko njega ratuje. Do sredine 20. stoljeća, to je bilo mjesto u koje su dolazili svi, bez obzira na status ili moć (slično kao i u Mar Musu). Međutim, u drugoj polovini stoljeća organizirane su komune s namjenom da se u njima živi bez novca i zla te da se uživa i plodovima vlastitog rada. S vremenom, kapitalizam se pojavljuje u cijelom svijetu pa tako i u "oazi iz sna". Komuna koja je služila za zbližavanje ljudi međusobno i s prirodom, postaje svojevrsno nadmetanje onime što se htjelo izbjeći. „Stereotipna slika tog oblika zabave dobro je poznata svakome tko se nađe u Izraelu. Tamo odlaze uglavnom razmaženi mladi Amerikanci, i pritom biraju mjesto na kojem se što manje radi. Prepoznatljivi motivi su zabušavanje, tulumarenje uz previše alkohola i sparivanje“ (Rostuhar 2003, 149). Na svu

sreću, nešto dalje, Rostuhar ipak nailazi na mjesto zbog kojeg će mu Izrael ostati u lijepom sjećanju, a to je samoodrživa ekološka zajednica Kibuc Neot Smadar. To je mjesto koje je prije nekoliko desetaka godina nastanilo četrdesetak iznimno ambicioznih ljudi. Rasprodali su sve što su imali i odlučili sve uložiti u razvoj zajednice. Započeli su od nule. Nakon nekog vremena rad i trud su urodili plodom. Uzgojili su toliko hrane da su namirivši svoje potrebe, veliki dio izvezili čak i u Europu. Soja, sir, maslinovo ulje, orašasto voće i egzotične namjernice samo su dio njihovog izvoza. Vodu za životinje, poljoprivredu i ostale vlastite potrebe crpe iz održivog vodovoda. Ne misle na novac i kako zaraditi te žive iznimno skromno. Uz puno truda i volje, ali ponajviše povjerenja i discipline stvorili su pomalo utopijski način života, jedinstven ne samo za Izrael nego i za svijet (Rostuhar 2003, 141-156).

Preko Jordana, Rostuhar konačno dolazi do Egipta. S entuzijazmom kreće u obilazak posljednje zemlje na putovanju do Egipta koji je oduvijek mamio putnike.

Botton u *Umijeću putovanja* (2005) nastavlja priču o Gustavu Flaubertu koji je oduvijek maštao o napuštanju Francuske. Smetala ga dominacija i ponašanje francuske buržoazije kao i cenzura u politici i medijima. Maštao je o egzotičnim krajevima, o bijegu u daleku Afriku kako bi se maknuo od uskogrudnosti, rasizma te kako bi sačuvao zdravi razum. Zanos prema Egiptu (i egzotičnim ženama) i gnjev prema vlastitoj zemlji, izraženi su u nekim Flaubertovim djelima. „Egipat je ponudio potporu idejama i vrijednostima koje su bile dijelom njegova identiteta, ali prema kojima njegovo društvo nije pokazivalo preveliku naklonost“ (Botton 2005, 76). Iako je Flaubert možda idealizirao Egipat i egzotični Orijent te dječjački maštao od dalekim krajevima, u konačnici se razočarao kad je došao do zemlje Nila. Potrošio je gomile novca kako bi se prilagodio običajima i kulturi te kako bi uopće stigao do odredišta; da bi u konačnici shvatio da je samo htio pobjeći bilo gdje. Predodžbe o Egiptu nisu se pokazale točnima, ali nije odustao od istraživanja te zemlje. Jednostavno je želio stvoriti novi identitet daleko od Francuske. I vrlo često se dogodi da mnogi od nas sebe zamišljaju u nekim drugim krajevima, radeći netipične aktivnosti za naše područje (Botton 2005, 73-90). Upravo tako Rostuhar sebe zamišlja kao putnika. To je dio njegovog identiteta. A Egipat je ovoga puta, krajnja destinacija.

U posljednjoj zemlji na dalekom putovanju, Egipat je bio rezerviran za godišnji odmor. Nakon beskrajnog broja okretaja pedala, dio tog odmora odlučio je provesti u moru, plivajući i roneći te istražujući i podvodni svijet. Nastavak istraživanja Egipta odvijao se oko rijeke Nil. Stanovništvo oko srca Afrike je iznimno raznoliko, uglavnom crne boje kože te odjeveno u

šarene halje, onakve kakve možemo vidjeti u filmovima. Ploveći rijekom, Rostuhar je počeo pjevušiti hrvatske pjesme. U tom trenutku je shvatio da mu nedostaje domovina, što nije očekivao kada je kretao na put. Tada su njegov suputnik i on smisli kraticu KDZ - kada dođemo u Zagreb; te su maštali o svemu što će napraviti kada se vrate kući. Na takvim putovanjima čovjek preispituje svoje odluke i svoju budućnost. Postavlja si neka pitanja koja si ne bi postavio u sigurnosti doma. Često odgovora nismo ni svjesni, ali smo svjesni da su na dohvat ruke. „Zašto mi mozak i srce toliko lutaju? (...) Na ovom putovanju naučio sam da mogu sve što hoću, čak ono što možda još ne mogu sada“ (Rostuhar 2009, 217). Za vrijeme obilaženja klasičnih turističkih destinacija kao što su piramide, autor oko sebe primjećuje ne tako idiličnu sliku, horde turista koje izviru iz svakog kutka. Egipat je, za razliku od okolnih država, zemlja koja preživljava od turizma. Kako je visoka stopa siromaštva, na ulicama ih zaustavljaju brojni prosjaci koji zapovjednim tonom zahtijevaju novac (Rostuhar 2003, 211-220).

Ipak, kada se makne od horde ljudi i žamora, Egipat ima svoju tišinu u samoj blizini glavnog grada. Ta obližnja tišina najveće pustinje na svijetu daje ravnotežu ovoj prijestolnici kulture.

5.Slike o Novoj Gvineji

5.1.Upoznavanje s močvarnim kraljevstvom

Jedan od Rostuharovih najvećih osobnih izazova bio je putovati džunglom. Naviknuvši se na drugačija okruženja kao što su pustinje Afrike ili planinski lanci Tibeta, kuda je često putovao, prostranstva džungle za njega su bila neistražena. *Slike o Novoj Gvineji* su najopširnije poglavlje ovoga rada zbog toga što se i autor najviše pripremao upravo za ekspediciju istraživanja džungle (ako ne računamo pripreme za ekspediciju na Južni pol) te zato što su u *Džungli* najkompleksnije analizirane slike o Drugima.

U prologu knjige *Džungla* (2009) autor navodi kako se za ekspediciju na Novu Gvineju pripremao u hrvatskom Međimurju. Četiri godine pripreme zbog znatiželje i pustolovina u njemu su pobudila i neka životna pitanja. Smatra kako se sva nova otkrića moraju dogoditi upravo u džungli, iako postoje netaknute i neistražene pustinje, oceanske dubine i nemilosrdna sjeverna prostranstva. Također se nada kako će tamo pronaći netaknutu civilizaciju te upoznati čovjeka koji je u potpunom skladu sa svojim okruženjem. Taj čovjek predstavljao no iskonsko dobro, neiskvareno modernim svijetom, pomalo utopijsko biće. U

osobnim pripremama želio je prvo istražiti poznato-nepoznati teren – vlastitu zemlju. U Gorskom kotaru pronašao je ono što možemo smatrati "divljim" za naše pojmove: nepregledne šume bez puta, udaljenost od ceste i ljudi te životinje kao što su medvjedi i lisice. Iako je ovakav teren bio dobra priprema, shvatio je kako je to prepitoma sredina naspram onoga što ga očekuje. Tako se odlučuje ispitati teren u Južnoj Americi. Južna Amerika oduvijek je mamila znatiželjne Europljane u želji za upoznavanjem novih iskustava. Kako su Europljani većinom putovali u nešto bliže i istraženije zemlje, želja za novim otkrićima odvela ih je u južnoamerička prostranstva i divljinu oko veličanstvene Amazone.

Jedan od takvih istraživača je Alexander von Humboldt, njemački prirodoslovac i geograf. Humboldt je od 1799. do 1804. godine boravio na području Srednje i Južne Amerike. Veliki dio Južne Amerike Europljani u to vrijeme nisu istražili, nije bilo geoloških informacija, kao ni preciznih zapisa o biljkama i životinjama. Posebice je zanimljivo to da nije postajalo zapisa o kulturi, načinu života kao ni fizičkim karakteristikama ondašnjeg stanovništva. Humboldtova zadaća bila je jednostavna. Želio je otkriti nove relevantne informacije te približiti način života južnoameričkog stanovništva i njihovog krajolika Europljanima. U svim svojim istraživanjima koristio je razne instrumente i metode koje su rezultirale točnim i detaljnim zaključcima. Zahvaljujući njemu ispravljene su mnoge nepravilnosti kao što su pogrešno ucrtane zemljine koordinate na kartama. Njegovi zapisi i djelo slavljani su u cijeloj Europi ali i svijetu. Naime činjenice koje je iznio u svojim zapisima bile su potpuno nove jer krajevi kojima je on putovao bili su nepoznati većini. Njegova znatiželja i zanimanje za razna područja kao što su botanika i anatomija kao i visoke istraživačke ambicije, i nakon njegove smrti navodile su mnoge da se zapute u prostranstva Južne Amerike (Botton 2005, 93-110).

Obilazeći prostranstva Gvatemale, Amazone, Tahitija i Filipina, poseban naglasak u knjizi *Džungla* stavljen je na Novu Gvineju. Autorov zadatak bio je otkriti postoji li netaknuto pleme u divljini Papue. Pripremajući se se odlazak kontaktirao je britansku organizaciju *Survival International*. Organizacija štiti prava domorodaca u cijelom svijetu i bavi se zaštitom plemenskih skupina koje nisu nikada imale dodir s nekim drugim svijetom. Osim u Amazoni najviše takvih plemena ima upravo na Novoj Gvineji i to njih četrdesetak (Rostuhar 2009, 90).

Istraživačko putovanje započinje u glavnom gradu Papue Nove Gvineje Port Morsbyju.

Nezavisna državna Papua Nova Gvineja država je u Oceaniji između Australije i Azije. Zapisi nam otkrivaju da je otok bio naseljen i prije 50000 godina. Prvi poznati stanovnici bili su

Pigmejci, koje u 15. stoljeću u potpunosti istiskuju Papuanci. U 16. stoljeću Europljanima otok otkrivaju Portugalac Jorge de Meneses i Španjolac Alvaro de Sávedra. Upravno podijeljena na devetnaest provincija i područje Port Moresbya. Na površini od 462 840 km² živi oko 290 tisuća stanovnika po procijeni iz 2005. godine. Šume pokrivaju više od 80 posto površine a sama džungla pokriva i većinu glavnog grada. Također, riječna mreža je dobro razvijena. Najveće rijeke su Sepik, Fly i Rama koje iako bogate vodom, samo su u donjem toku plovne za manja plovna vozila. Bogatstvo Papue Nove Gvineje ponajviše se temelji na raznolikosti stanovništva. Procjenjuje se da ga čini oko 750 plemena. Iako su neka plemena srodna, govore sličnim jezicima i imaju slična kulturna obilježja, neka plemena u unutrašnjosti su potpuno izolirana. Službeni jezik je engleski, no jezična struktura, kao i ona etnička, iznimno je složena. Za međusobno razumijevanje između plemena koristi se inačica iskvarenog engleskog – *tok pisin*. Stupanj urbanizacije, koji je nizak, iznosi manje od dvadeset posto, no gradovi se povećavaju. Najveći je sam glavni grad u kojemu nailazimo na problem nezaposlenosti. „Port Morsby je i službeno najopasniji grad na svijetu, jer ima najveću stopu umorstava po glavi stanovnika, tri puta veću od Moskve i dvadeset tri puta veću od Londona. Ljudi su prisiljeni baviti se kriminalom, jer stopa nezaposlenosti varira između 60 i 90 posto, (...) Zbog siromaštva, bezakonja, slabe zdravstvene zaštite i prevladavajuće kulture uličnih bandi, nikakve ekonomske perspektive (...) Časopis *The Economist* je proglasio Port Morsby najgorim gradom na svijetu“ (Rostuhar 2009, 94). Što se tiče religijske strukture, najveći broj stanovništva (55%) pripada različitim protestantskim zajednicama, a katolika je 30% zahvaljujući znatnom broju misionara. Obrazovanje je nisko na popisu prioriteta: pismeno je 70% muškog i 55% ženskog stanovništva, obvezno obrazovanje od 9 godina završi samo nekoliko učenika a u cijeloj zemlji postoje samo dva sveučilišta. Zbog slabe infrastrukture i nedostatka financijskih sredstava, malo se ulaže u razvoj poljoprivrede. Stoga je najveći dio stanovništva primoran uzgajati vlastita dobra. Od poljoprivrednih kultura najviše se uzgaja slatki krumpir, taro, jam, manioka i različito voće, od čega najviše banane te kava i kakao, dok je u stočarstvu najvažniji uzgoj svinja. Za vlastite potrebe stanovnici se bave i ribolovom, a posebno je zanimljivo uzgajanje krokodila za prehrambene svrhe (Proleksis LZMK, pojam: Papua Nova Gvineja).

5.2. Antropološke sličnosti i razlike

Rostuhar navodi kako je mjesecima ranije prije ekspedicije na Novu Gvineju proučavao povijest i obilježja Nove Gvineje. Paralelno iščitavajući literaturu o istočnom i zapadnom

dijelu otoka stvorio je neke predodžbe. Zapadni, odnosno, manje istraženi dio otoka učinio mu se zanimljivijim. Tome ide u prilog činjenica da su Zapadnu Papuu počeli istraživati tek šezdesetih godina, a Papuu Novu Gvineju čak tridesetak godina ranije. Ta će se slika pokazati točnom jer su upravo najskrovitija područja kao i netaknuta plemena skrivena upravo u tom dijelu. No o tome će biti više riječi kasnije u ovom radu. Nova Gvineja je meka za antropološka istraživanja zbog naglašenih razlika u kulturi, običajima, jeziku pa čak i fizičkim karakteristikama. Na Zapadnoj Papui broj plemena je nešto manji međutim ta plemena su veća i više slične jedni drugima. Rostuhar navodi kako je u zapadnom dijelu otoka otkriveno puno više plemena koja nemaju dodir s civilizacijom. Cestovna infrastruktura je iznimno loša pa je teško doći do udaljenih dijelova. Također, Zapadna Papua pripada Indoneziji koja je muslimanska zemlja, stoga misionara ima u znatno manjem broju nego na istočnom dijelu otoka. Što se tiče ostalih prepreka u Zapadnoj Papui postoje određene zakonske restrikcije pa je potrebno dobiti posebnu dozvolu za ekspedicije. Antropološki gledano, stanovnici Papue Nove Gvineje koriste jezik *tok-pisino* koji se zasniva na engleskom jeziku. Svi zapadnjaci koji su posjetili otok tvrde kako se uz malo truda i logičkog razmišljanja može sporazumijevati s lokalnim stanovništvom. Međutim, stanovnici Zapadne Papue koriste indonezijski jezik koji otežava komunikaciju. U razgovoru s bivšim njemačkim misionarom Ralfom koji živi na području grada Wewaka posljednjih četrdesetak godina Rostuhar saznaje neke autopredodžbe o lokalnom stanovništvu. Odustavši od uloge misionara zbog „krutosti i nepromjenjivosti crkve bez razumijevanja za kulturne posebnosti i razlike“ (Rostuhar 2009, 95). Ralf započinje suživot s ostalim Papuancima. U razgovoru mu otkriva kako je već krajem šezdesetih bio razvijen dijalog između lokalnog stanovništva i stranaca. Odjeća je bila modernizirana te su jedino plemena udaljena od glavne rijeke Sepik bila nešto zaostaliya. Kako nisu imali kontakt s posjetiteljima nisu imali prilike doći u doticaj s modernim stvarima kao što su odjeća, lijekovi, novac i oruđe. Upoznavanjem s novim i modernim svijetom, dio neke kulture jednostavno nestaje. Tako u dijalogu s jednim visokoobrazovanim i inteligentnim policijskim zapovjednikom, autor upoznaje jedno zanimljivo stajalište: „Nas sad ne zanima sačuvati svoje običaje i tradicije, jer samo želimo postati kao vi. A tek kad postanemo kao vi, žalit ćemo za izgubljenom kulturom kao i što i vi žalite za svojom. I zato što ste izgubili vlastitu kulturu, vi putujete u zemlje poput naše da vidite tuđe kulture koje su još žive!“ (Rostuhar 2009, 211).

Papua Nova Gvineja je zbog svoje udaljenosti i izoliranosti van rute većini putnika, istraživača i turista. No ipak predmet je proučavanja mnogih, ponajviše zbog svoje etničke i kulturne raznolikosti. Rostuhar navodi nekoliko slučajeva tih posjeta o kojima je imao prilike

čitati prije same ekspedicije, a uz koje je stvorio svojevrsnu predodžbu o zemlji i njenim stanovnicima. Na taj način, čitajući literaturu koju je napisao netko tko je posjetio određeno područje, možemo ga i mi, barem površno upoznati.

Rijeka Sepik je oduvijek privlačila mnoge istraživače. Jedna od najznačajnijih ekspedicija na to područje i općenito na područje Nove Gvineje jest ona etnologinje i antropologinje Margaret Mead. Ova američka antropologinja terenski je istraživala na Samoi, Baliiju i Novoj Gvineji. Okosnica njezinih istraživanja su proučavanja odnosa pojedinca u kulturnih obrazaca. Kulturni obrasci nam pokazuju što neku kulturu čini posebnom i što je to razlikuje od drugih. Poseban naglasak je stavljen na etape ljudskog razvoja - od trenutka kad se dijete rodi do same smrti pojedinca. Mead se kroz svoja istraživanja bavi proučavanjem djetinjstva, socijalizacije i roda. Knjiga *Spol i temperament u tri primitivna društva* (1935) je sinteza istraživanja triju plemena u Novoj Gvineji.

Upravo o tom istraživanju Margaret Mead govori i Rostuhar. Mead je izabrala tri plemena – Arapeše, Mundugumure i Čambule na području rijeke Sepik te je s njima živjela u tridesetim godinama prošlog stoljeća. „Uviđajući nedostatak moderne psihologije koja polazi od situacija svojstvenih kulturi bijelog, zapadnog čovjeka, ona svojim istraživanjima ukazuje na ovisnost oblikovanja ličnosti od kulture pojedinih društava. Da bi potvrdila svoje hipoteze, ova znanstvenica dala se u potragu za rijetkim preostalim homogenim društvima sličnog stupnja razvitka, ali različitih načina života i vrijednosnih kriterija. Zadatka se poduhvatila izučavanjem triju plemena na Novoj Gvineji. Rezultat je djelo koje danas uživa kulturni status - knjiga sjajnog pisca i promatrača“ (Jesenski i Turk, 2018).

Od navedena tri plemena, najviše je boravila s Arapešima. Arapeši su planinski narod smješten između lijeve obale Sepika i mora. Blagog temperamenta, Arapeši su živjeli mirnim životom. Njihova svakodnevica bila je svedena na odgoj djece. Nisu bili naglašene seksualnosti; dapače seks je bio tabu i imao je važnost samo ako je u braku. Institucija braka im je bila poznata kao i poljubac, što je bila izrazito rijetka pojava u primitivnim društvima. Društveno su bili iznimno međusobno povezani i brižni te je kolektiv bio važniji od pojedinca. Također, sve poslove su uglavnom obavljali kolektivno - od uzgoja hrane kao što su tar, jam i svinje do lova. Mead je izračunala kako je svaki Arapeš devedeset posto svog vremena provodio pomažući drugima. Drugo pleme koje je bilo predmet istraživanja su posve drugačiji Mundugumuri. Ovo pleme prakticiralo je nešto drugačiji životni stil. Za razliku od institucije gotovo u potpunosti monogamnog braka Arapeša, Mundugumuri su prakticirali

poliginiju. Njihova obitelj sastojala se od jednog muškarca, a prestiž je bio imati što više žena. Stoga su se nerijetko borili i natjecali, a „najbolji“ su imali čak do deset žena. Također, imali su nekoliko desetaka djece. Društvena struktura se u ovom plemenu temeljila na suparničkom odnosu između oca i sina. Tako je sin u idealnom svijetu bio okarakteriziran kao agresivan, ljubomoran, seksualan. Zanimljiv je način odgajanja djece i vjerovanja koja su imali unutar plemena. Tako su primjerice mušku djecu, koja su rođena s pupčanom vrpcom oko vrata odgajali kao umjetnike, a djevojčice kao izrađivačice pletenih košara. Uz Mundugumure se veže i kanibalizam. Naime, iako su prakticirali ljudožderstvo, nikada nisu jeli pripadnike svog govornog područja. I neka ostala plemena na Novoj Gvineji prakticirali su kanibalizam. Najčešće su to bili protivnici. Nakon bitke između neprijatelja, pobjednik bi pojeo malo mesa s prsa ubijenog protivnika jer se vjerovalo kako im to daje snagu. Takva praksa nije nepoznata na području cijele Nove Gvineje, međutim kanibalizam je u današnje vrijeme iznimno rijetka pojava. Smatra se kako je prestanak ljudožderstva povezan s dolaskom bijelog čovjeka. Posljednje pleme koje je Mead proučavala su Čambuli, smješteno u močvarnim jezerima na području srednjeg dijela rijeke Sepik. Za razliku od prva dva navedena plemena, Čambuli imaju znatno drugačiji društveni ustroj. Naime, žene su hijerarhijski najutjecajnije članice plemena te su imale iznimno visok društveni status. Glavna zadaća žena bila je prikupljanje i pripremanje hrane te odgoj djece. Prisutno je, međutim bilo i obiteljsko nasilje, muškarci su nerijetko tukli žene, pa Mead zaključuje kako žene ipak nisu bile tako povlaštene. Što se tiče partnerstva i ovdje imamo jedan antropološki zanimljiv običaj. Tako su se žene udvarale muškarcima koji su bili - maskirani u žene. Muški članovi obitelji bili su glavešine i vlasnici kuća te su dane provodili rezbareći drvo, svirajući ili ukrašavajući razne ukrasne predmete, ali žene su bile stvarni vođe. Svaki muški pripadnik plemena Čambuli, morao je u procesu postajanja muškarcem, odnosno prijelaznom dječaćkom razdoblju, nekome skinuti glavu. Kako su muškarci u ovom plemenu bili zapravo iznimno lijeni i nisu imali volje ratovati, uglavnom bi kupovali neželjenu djecu drugih plemena. Kada bi došlo do obreda dječakove inicijacije, nastupio bi sam čin ubijanja kupljenog novorođenčeta. Ovakav, kao i mnogi drugi obredi bili su iznimno važni za Čambulije i to prvenstveno zbog samog obrednog događaja, ne toliko zbog razloga. Osim u ritualima, estetika im je bila važna u svim segmentima života pa su tako iznimno cijenili umjetnost, ručni rad i sva plemenska slavlja. Često su od nebitnih stvari radili velike događaje kako bi mogli održati ceremoniju u kojoj bi do izražaja došla estetska raskoš. Najbolji primjer koji pokazuje svu pozornost usmjerenu prema samoj organizaciji ceremonije jest onaj organiziranja pogreba. Naime, vrlo brzo bi prestalo žalovanje za pokojnikom jer su slijedile mnogo važnije stvari - odabir glazbe i ukrasa

za grob. Kako Rostuhar navodi, Margaret Mead je u svojim istraživanjima pokušala odgonetnuti jesu li u procesu stvaranja identiteta važniji kulturni ili prirodni čimbenici. Na sam proces ne možemo jednako gledati danas, kada je svijet uznapredovao i kada je globalizacija uzela maha i tada, kada je Mead provodila istraživanja. Odgovori koji su tada bili relevantni, s vremenom su gubili na važnosti, a neki drugi su postali prikladnijima. Već u vremenu kada su istraživanja bila provođena kanibalizam se prestao prakticirati u mnogim plemenima, a u većini je bio zabranjen. Na regulaciju kanibalizma utjecao je stupanj urbanizacije pa su u naseljenijim područjima takvi slučajevi bili znatno rjeđi zbog frekventnijih policijskih kontrola. I dan danas, u najzabačenijim dijelovima postoje izolirani slučajevi ljudožderstva. Veliki utjecaj na Papuance imali su i misionari koji su ih upoznali s nekim novim vjerovanjima i sustavima vrijednosti. Međutim, kako autor navodi, ti misionari su uglavnom bili fanatici jer u takvo što „neće se upustiti posve normalan čovjek“ (Rostuhar 2009, 104-107;143). O misionarima i običajima vezanim uz religiju, biti će riječi u idućem potpoglavlju.

5.3.Plemenski običaji i susret s "bijelim ljudima"

O samoj povijesti otoka prije dolaska bijelaca na teritorij Nove Gvineje, ne zna se puno. Naime, Papuanci nemaju pisane zapise o svojoj prošlosti. Kako to inače biva u primitivnim plemenima, usmena predaja jedini je način prenošenja informacija. Kako su po prirodi plemena fokusirana na društvo a ne na pojedinca, susrećemo se s fenomenom kolektivnog sjećanja. Međutim, kako u Novoj Gvineji broj plemena premašuje brojku od sedam stotina, i sam broj kolektivnih sjećanja je iznimno velik. „Ljudi sjećanja stječu u društvu, u društvu se prisjećaju i u društvu lokaliziraju svoja sjećanja. Sjećanja nastaju u društvenim grupama te ima onoliko sjećanja koliko ima i društvenih grupa“ (Benčić 2015, 5). Stvaranje identiteta u tako primitivnim zajednicama ovisi o stvaranju sjećanja koje vežemo uz prostor, rituale i događaje. Rostuhar navodi kako mnoga današnja primitivna društva u principu odbijaju pamtiti prošlost pa tako rumunjski antropolog i filozof Mirce Eliade tumači da „Arhajska primitivna društva diljem svijeta odbijaju sačuvati sjećanje na prošlost, čak i onu nedavnu, zašto što odbijaju prihvatiti sebe kao povijesna bića. Njihov su svijet utemeljili bogovi i heroji, (...) Njihov život se svodi na vječito ponavljanje događaja“ (Rostuhar 2009, 125). Na taj način se kolektivno pamćenje svodi na ritualno ponavljanje cjelokupne zbilje. Oponašanjem svojih predaka bez bilježenja pisanim putem, „arhajski čovjek živi u vječnoj sadašnjosti“ (Rostuhar 2009, 125). Spomenuto kolektivno pamćenje možemo dovesti u vezu s

Leersenovim objašnjenjem kolektivnog, odnosno kulturnog pamćenja, kojega inače koristi u tekstnoj analizi. „(...) skup bezobličnih, nepotpunih pojmova koji su općepoznati i prihvaćeni u svojoj širokoj rasprostranjenosti, ali neodređeni u pogledu jasnog autorstva. Stereotipi i predrasude mogu se definirati upravo na temelju tog aspekta: oni su takvi da se ne možemo prisjetiti gdje smo ih točno naučili“ (Dukić ur. 2009, 116).

Dolazak "bijelog čovjeka" kod domorodačkog stanovništva izaziva šok. Kada su prvi puta zapadnjačke ekspedicije došle na područje Nove Gvineje, tridesetih godina dvadesetog stoljeća, bio je to neizbježan kulturalni šok.

Rostuhar na temelju lokalnih priča i literature koju se izučio prepričava kako je izgledao taj susret, Kada su bijelci došli na prostor obala Nove Gvineje, pripadnici plemena su očekivano ostali zatečeni. Svijet kojeg su do tad poznavali se promijenio. S obzirom na činjenicu da nisu znali da uopće postoji netko toliko različit od njih, u početku su smatrali kako su bijeli ljudi duhovi njihovih predaka. U ponašanju svojih posjetitelja vidjeli su znakove koji su im signalizirali da je jedino logično objašnjenje upravo to. Što bi duže promatrali bijelce u svakodnevnom životu, to su više vjerovali kako se uistinu radi o dušama njihovih pokojnika. Tako su primjerice vidjevši bijelca koji je srušio jedno stablo za ogrjev, mislili kako je riječ o starcu koji je davno prije posadio to drvo te se sada vratio po ono što mu pripada. Jedna od situacija koja je potvrdila njihova nagađanja bila je i ona kada je jedan od bijelaca izvadio umjetno zubalo. Naime znali su kako se zubalo može izvaditi iz lubanje preminulog čovjeka, no nikako ne iz lubanje žive osobe. Neki pripadnici plemena čak su mislili kako su bijelci legendarna mitska bića. Kako su crnci, koji su bili nosači i pomoćnici bijelaca, izgledali slično kao oni, pomislili da su crnci duhovi predaka, a bijelci dio legende o kojoj se pričalo. Međutim, s vremenom su ipak shvatili kako su i bijelci ljudi kao i oni samo druge boje kože. Do te spoznaje je došlo nakon što su neki članovi bjelačke ekspedicije stupili u intimniji odnos sa ženama lokalnog stanovništva. Tako su gorštaci od svojih žena saznali kako su i bijelci samo ljudi. „Svaka iluzija o tome da su bijelci duhovi predaka, time je bila pokopana“ (Rostuhar 2009, 196). Plemenska kultura se s vremenom promijenila. Dolaskom misionara dolazi i do mijenjanja religijske strukture stanovništva; tako u zaborav odlazi dio jednog vremena a nastupa novi (Rostuhar 2009, 183-184;196).

Misionari na Novu Gvineju dolaze još u 19. stoljeću, no njihovo djelovanje počinje biti intenzivnije od tridesetih godina 20. stoljeća. Tada u praksi širenja riječi Božje počinju koristiti Sveto pismo. U početku, primjerci Biblije koje su misionari imali bili su na

engleskom. Iako je engleski jedan od službenih jezika, većina plemena ga ne koristi. Tako su misionari naišli na jezičnu prepreku u širenju kršćanskog nauka. Kako na cijelom otoku Nove Gvineje postoji preko 800 plemenskih jezika, trebalo je pronaći rješenje. Misionari su na samom početku interakcije s plemenima i predstavljanju Biblije koristili crteže. Slikovni prikazi brzo su bili dobro prihvaćeni kako kod djece, tako i kod glavešina. Većina misionara za cilj nije imala samo upoznavanje plemena s novom vjerom nego i njihovo preobraćenje. Visoki postotak kršćana na Novoj Gvineji pokazuje nam kako im je plan uspio. Odlaskom misionara s nekog područja, mnoga plemena su se vratila na staro. No ipak su zadržali neke ideje koje su naučili; tako se primjerice postotak prakticiranja kanibalizma smanjio. Mnogi od misionara su riskirali svoje živote. Nova Gvineja nekoć nije bila toliko "gostoljubiva", kakav je to slučaj danas. Veliki broj njih izgubio je živote, no ipak su odlučili ostati i širiti kršćanski nauk. To im je ponajviše polazilo za rukom jer su primitivni narodi osjećali strahopoštovanje prema bijelcima. Jednostavno im je bilo zanimljivo kako oni izgledaju i što su sve donijeli iz Drugog svijeta.

Nove organizacije kao što je *New Tribes* (Rostuhar 2009, 214) imaju nešto drugačiji, manje napadan pristup nego drugi misionari koji su dolazili prije njih. Za razliku od maničnog i agresivnog pristupa, ovaj način ne marginalizira i banalizira postojeću kulturu. Tako je njima u interesu upoznavanje kulture, ali ne i njezino mijenjane te posjećuju mjesta u kojima narod želi da oni dođu. U suživotu i obavljanju svakodnevnih aktivnosti s članovima određenog plemena, misionari žele upoznati članove zajednice i naučiti njihov jezik i običaje. Na takav način, neki misionari provedu cijeli život s jednim plemenom. Kada nauče jezik, posvete se prevođenju Biblije. Taj proces može potrajati do dvadeset godina. Nakon što prijevod predstave zajednici u kojoj obitavaju, oni odlučuju žele li prihvatiti segmente ili novu religiju u cijelosti. Neka plemena prihvate djelomično ili u cijelosti, a neka ne prihvate uopće kršćanski nauk. I to ovi misionari smatraju potpuno opravdanim jer kako Rostuhar navodi, u interesu im nije koloniziranje.

Ovakav pristup, iako remeti kulturu i život domicilnog stanovništva, nije invazivan i poguban. Upravo kao što neki istraživači mogu pretjerati u svom naumu; tako neki potpomažu kulturalni dijalog. Svaki posjet civiliziranog stanovništva onom primitivnom ostavlja trag koji mijenja trenutnu situaciju. Promjena koja slijedi ne mora nužno biti negativna. Mnogi predmeti su, recimo, pomogli plemenima u svakodnevnom životu kao što su posuđe ili odjeća. Činjenica je ta da posjetom izoliranim društvima i zajednicama ona više nisu netaknuta i izvorna; a upravo je to ono za čim Rostuhar nastavlja tragati.

5.4. Istraživanje Nove Gvineje

Nova Gvineja je svoju "popularnost" stekla tek u 20. stoljeću. U razdoblju otkrivanja, a kasnije i koloniziranja svijeta, Nova Gvineja istraživače nije previše zanimala. Teritorijalno, bila im je poznata stoljećima, ali nikada ju nitko nije istraživao kao što su primjerice istraživali Južnu Ameriku. Tako su područje Nove Gvineje izbjegavali uglavnom svi osim eventualnih slučajnih i veoma znatizeljnih putnika i istraživača. Zanimljiva je bila i ponekim lovcima na blago. Naime, početkom 20. stoljeća pročulo se kako se na području Nove Gvineje nalaze rudnici zlata. Tako su mnogi Australci odlučili okušati sreću na ovom izoliranom otoku. Velika većina njih se na taj način i obogatila jer uistinu, bilo je toliko zlata da su čitave ekspedicije poharale šume dok nisu iscrpili većinu zaliha. Na prvi pogled, otok se već s mora činio zatvorenim. Guste šume i visoki planinski vrhovi koji se spajaju s nebom; činili su se nepristupačnim i neprohodnim. No kada bi razmaknuli bogato lišće džungle i zaobišli brojne obronke, naišli bi na jedan potpuno drugačiji svijet. Unutar planina i brežuljaka smjestile su se bogate doline. Kako je tlo Nove Gvineje bilo tada vrlo plodno, a klima je bila umjerena i ugodna za život, te doline su bile pravi mali raj na zemlji. Čitave obitelji, njih na stotine, živjele su jedne pokraj drugih. Granice između obitelji bile su strogo naglašene. Plemena koja su živjela jedna do drugih uglavnom su poštivala te granice te su većinu vremena živjeli u miru. Zanimljiva je priča vezana uz granice. Ako bi netko iz susjednog plemena prešao granice teritorija, došlo bi do sukoba. No stranci su mogli neometano ušetati bilo gdje. Izgleda da su naivni Papunaci imali veliko strahopoštovanje prema strancima i da su im iznimno vjerovali. Kasnije se to povjerenje smanjilo no svjesni da su stranci spremni jako dobro platiti ljubaznost, ostavili su osmjehe na licima.

Imali su iznimno uređen sustav života te sve potrebno za život unutar tih granica. Kada bi naišli bijelci, takav sustav bi opovrgnuo stereotipe i slike koje su imali o „hordama podmuklih ljudoždera“ (Rostuhar 2009, 166). Začudujuće dobar smisao za poljoprivredu prehranjivao je čitava plemena. Vrtovi su im već onda imali razvijen sustav navodnjavanja te su osim klasičnih prehrambenih kultura kao što su taro ili banane, uzgajali cvjetno grmlje. Također su imali razvijen i odvodni sistem koji je održavao selo urednim. Razlike između dva susjedna plemena nekad su bile toliko velike da su imali potpuno drugačiji jezik, običaje ili stil ukrašavanja tijela. Tako primjerice neka plemena na rijeci Sepik prolaze proces skarifikacije. „Na prsima, bedrima, ramenima i leđima zarezuje im se koža, tretira prašinom i ljekovitim biljkama, a nakon što zacijeli, ožiljci ostaju za cijeli život. Ožiljci u različitim veličinama i

dezenima zapravo prikazuju lik krokodila - cara močvare i glavnoga duha njihovog animističkog pantenona“ (Rostuhar 2009, 96). Raznim ritualima i kulturnim ceremonijama obilježavali su velike životne trenutke kao što su rođenje ili smrt, a sva plemena posebno su cijenila ples. Važnost su pridavali ukrašavanju tijela bojama i nakitom kao i tetovažama (Rostuhar 2009, 165-168).

Kasnije, kada su stranci shvatili kako ih Papuanci neće pojesti, kako je džungla jednako neprohodna (odnosno prohodna) kao i sve ostale, ali da su im osobnosti i kulture toliko raznolike i jedinstvene; počeli su dolaziti u nešto većem broju. Negativne predodžbe s početka 20. stoljeća su nestale, a dolazilo je sve više turista i putnika. I dalje je taj broj daleko od toga da bi se Nova Gvineja mogla zvati turističkom destinacijom, ali stanje je takvo da Papuanci više ne smatraju bijelce duhovima i da ne biježe od aviona kao pred smrti. „Potom je netko primijetio golemu pticu na nebu kako im se približava. Svi su se na mjestu uneredili, proplakali, raspametili i razbježali, (...) Bili su sigurni da je došao kraj svijeta, (...) Međutim, kad su potom vidjeli da čovjek iz te ptice vadi kutije sa školjkama bisernicama, najvećim blagom koje poznaju, (...) okružili su je sa svih strana“ (Rostuhar 2009, 192).

5.5.Potruga za posljednjom divljinom

Cijelo putovanje Novom Gvinejom za Rostuhara ima jedan cilj - pronaći izvorno, netaknuto pleme koje prije nije imalo dodira s civilizacijom. Kako je cijeli svijet pomno istražen te vjerojatno ne postoji narod koji je izoliran od ostatka svijeta, taj zadatak se ne čini nimalo lak. Još na samom početku *Džungle* (2009), Rostuhar navodi kako je siguran da ako postoji netaknuto primitivno pleme, ono mora biti u džungli. Iako je obišao džungle Južne Amerike, u naumu pronalaska plemena nije uspio. Stoga je sve nade polagao upravo u Novu Gvineju. Taj izolirani otok prepun šuma, nemilosrdnih rijeka i neprohodnih područja i često je bio van rute većine ljudi. Mnogi su ga izbjegavali zbog priča o ljudožderima koje su stvarale predodžbu opasnog mjesta koje treba izbjegavati pod svaku cijenu. Sve navedeno ide u prilog pretpostavci da negdje živi skriveno pleme koje još nije vidjelo bijelog čovjeka. „Na početku 21. stoljeća teško bi bilo vjerovati da je još koje pleme preživjelo nepoznato u planinskim *dolinama*. Ako je koje pleme uopće preživjelo dotad bez kontakta s vanjskim svijetom, ono se moralo nalaziti na najnepristupačnijim, najudaljenijim i najmanje poznatom dijelu otoka, a to je *vanjski rub* planina - tamo gdje smo se mi upravo nalazili“ (Rostuhar 2009, 168).

Iako u cijelom istočnom djelu, odnosno u Papui Novoj Gvineji Rostuhar nije pronašao ono što traži, nije posustajao. Papua Nova Gvineja znatno je civiliziraniji dio od Zapadne Papue koja pripada Indoneziji. Ali ipak, zapadni je dio zanimljiviji je turistima i većini putnika, iako je istočni sigurniji i prohodniji. Uglavnom većina turista Nove Gvineje odlazi u Zapadnu Papuu zbog njene blizine s Indonezijom. Većina stranaca ne planira to putovanje nego Zapadnu Gvineju posjete usput. Međutim, stranci koji posjete Papuu Novu Gvineju taj put uglavnom planiraju jer je do nje nešto teže doći. U tom se dijelu nalazi glavni i najveći grad Port Moresby koji ima avionsku povezanost sa kopnom te je on većini posjetitelja i prva destinacija na putu prema istraživanju Nove Gvineje. Sa stanovništvom Papue Nove Gvineje većina stranaca se može sporazumijevati jer pričaju jezik sličan engleskom, dok stanovništvo Zapadne Papue ima specifičan jezik koji je znatno teže razumjeti što otežava komunikaciju. Za razliku od "zapadnjaka", na istočnom dijelu otoka lokalno stanovništvo 21. stoljeća upoznato je sa strancima i s izumima 20. stoljeća kao što su Coca Cola, radio i Backstreet boysi. Također, istočni dio otoka otkriven je znatno ranije. Još krajem 19. i početkom 20. stoljeća, znatizeljni misionari, putnici i lovci na blago krenuli su u istraživanja. Ekspedicije zapadnog djela započele su tek šezdesetih godina prošlog stoljeća kada su bijelci prvi puta posjetili neke udaljenije i nepristupačnije dijelove. Nailazili su i na cijela kanibalistička plemena, koja su u Papui Novoj Gvineji već tada počela nestajati. Početkom 21. stoljeća i dalje se vjerovalo kako postoje neotkrivena plemena i područja koja nisu imala doticaj s civilizacijom. Rostuhar je tako nakon obilaska Papue Nove Gvineje u kojoj nije pronašao izvorno i netaknuto pleme, odlučio pomaknuti granice i zaputiti se u Zapadnu Papuu. „(...) saznao sam da *ta* divljina nije moguća bez čovjeka. (...) Čovjek koji je njen integralni dio i koji nije istupio iz tog Raha svojom voljom, kojeg nije dotakla *naša* civilizacija, koji još uvijek živi u mitskom vremenu Postanka. Znao sam i gdje se taj čovjek nalazi - u Zapadnoj Papui. Znao sam da sam cijelo vrijeme odgađao to putovanje, jer je najzahtjevnije i najriskantnije, (...)“ (Rostuhar 2009, 313).

Između Papue Nove Gvineje i Zapadne Gvineje uz sve različitosti, ima i nekih sličnosti. Iako su misionari u zapadni dio došli kasnije nego u istočni, njihova misija promicanja kršćanstva imala je veliku ulogu. Tako su primjerice, kako Rostuhar navodi, misionari su svojim dolaskom promijenili neke običaje Papuanaca. Međusobna ratovanja, kao i povremeni kanibalizam u plemenu Yali, primitivnom plemenu u kojem poneki vjeruju da ih je rodila svinja, su prestali. Prihvatili su kršćanstvo i Boga kao stvoritelja svega oko sebe. Iako su se dogodile pozitivne promjene, dogodila se kulturna prekretnica te je još jedno pleme zauvijek

izgubilo svoju autohtonost. „Nije više bilo vrača, tradicionalnog liječnika. Nisu više održavali inicijaciju, nisu štovali sveta mjesta izvan sela. Sve svete predmete i toteme su spalili. S praksom međusobnog ratovanja i povremenog kanibalizma, odmah su završili“ (Rostuhar 2009, 326). Pleme Yali iako iznimno zanimljivo, nije bilo ono za čime je Rostuhar tragao. U posljednjih nekoliko desetljeća Yali su izgubili svoju kulturu u velikoj mjeri zbog dolaska misionara i prihvaćanja kršćanstva. Iako su zaboravili na svoju duhovnost, neki od njih su i dalje nosili tradicionalno pokrivalo izrađeno od tikvice koju bi stavili preko spolovila.

"Običnom" turistu bi bilo puno zanimljivije vidjeti člana plemena sa zavezanom tikvicom oko struka koji zadnjih pedeset godina vjeruje u Boga, nego starješinu u pamučnoj majici koji još vjeruje u šumske duhove te prakticira rituale koje je prakticirao njegov djed. Tipičan primjerak ljudske površnosti, navodi Rostuhar. Neistinitima su se pokazale i slike o nekim plemenskim ljudima, a koji vrlo često insceniraju svoj izgled ili rituale za turiste jer znaju da će dobro zaraditi. Skinu sa sebe odjeću, "stave nošnju" i glume da su divlji (Rostuhar 2009, 373); tako autor razočarano napušta plemena Yali, kao i teatralni "donji" Korowai te kreće još dublje i šumu.

Gornji Korowai bio je nešto opasniji od donjeg. Postoje priče kako su izrazito teritorijalne naravi te da sve goste dočekuju pod prijetnjom strijela. Neki to tumače kao znak pozdrava, a neki kao jednostavan signal da se ne približavaju. Međutim, Rostuhar je u svom naumu da pronade izvorno pleme bio nepokolebljiv. Uspio je stupiti u kontakt s plemenom, koje su do tada, doduše, posjetili stranci, te je bio iznenađen njihovom infantilnošću. Tako je, primjerice, izabrao nekoliko pripadnika lokalnog stanovništva da mu pomognu nositi torbe, a oni koji nisu bili izabrani reagirali su burno. „Primijetio sam da oni Korowai koji nisu ušli u uži izbor pokazuju nezadovoljstvo. Ljutili su se, crvenili i pucali od zavisti, spuštali brade, gledali ispod oka i brzo odmicali pogled u stranu. Iskazivali su emocije kao mala djeca, (...) to *nisu* bila djeca nego odrasli muškarci s lukovima i strijelama“ (Rostuhar 2009, 436). Konačno, nakon nekoliko stotina kilometara hodanja, Rostuhar stiže sa svojom malom ekspedicijom do velike čistine s nekoliko kuća. Ugledali su nekoliko muškaraca s lukovima i strijelama, no držali su ih opušteno uza se te su ih, na iznenađenje svih, dočekali s osmijesima. Narod Banggatunga pokazao se kao dobar domaćin. Žene su nosile slamnate suknje, a muškarci tikvice oko struka. Slični kao i ostali Papuanci, ali nešto je kod Banggatunga bilo drugačije. Opuštenost koja je prisutna u plemenu u velike ih je razlikovala od ostalih plemena koje su mučile "moderne stvari" kao što su novac i turizam. Rostuhar navodi kako je nekoliko puta pitao pitanja kao što su: zašto žene moraju ići u kućicu za menstruaciju i zašto ih tada muškarci ne smiju vidjeti ili

zašto žrtvuju svinje duhovima - s mršteći se, maknuli bi glavu u stranu. Kasnije, kada je saznao da oni ne razumiju riječ "zašto", preoblikovao je pitanja na koja je uvijek dobio sličan odgovor – "zato što su naši pretci tako radili!" Jednostavno, manjak racionalnosti i prihvaćanje svega bez puno pitanja njihov je način razmišljanja. Nisu znali odgovore na pitanja o životu i smrti ili nastanku svijeta. „Iako mi je, dakako, bilo žao što ne mogu dobiti uvid u tu dimenziju njihova svijeta i možda saznati nešto novo za znanost, bio sam sretan što Banggatunzi i danas još žive tako“ (Rostuhar 2009, 456). S njima je proveo još neko vrijeme. Sudjelovao je u svakodnevnim aktivnostima i promatrao ljude oko sebe, učio jezik te konačno - osjetio mir (Rostuhar 2009, 425-459).

Zaključio je da je pronašao ono za čim je tragao i za što je znao da će kad tad naći. „Ja sam u protekle četiri godine, na sedam ekspedicija u džungle tražio savršenu divljinu. Ni manje ni više nego ostatak Raja na zemlji. Mogao bih reći da sam ga napokon našao kod Banggatunga. Svjedočio sam da su oni i dan danas *potpuno* uronjeni u svoj arhaiski svjetonazor. Vjerojatno na ovom Planetu ne postoji pleme koje je dublje od njih uronjeno u mitsko vrijeme raja arhetipova“ (Rostuhar 2009, 506).

6. Butan – zemlja zmaja

Neki od nas nikada ne prijeđu granice vlastite zemlje. No jednako tako nekima je u krvi da se ne zadržavaju predugo unutar tih granica. Koliko god nam bio ugodan vlastiti dom, često imamo potrebu provjeriti je li u tuđem domu bolje i zanimljivije. Nekada se razočaramo te shvatimo da smo zadovoljni onim što imamo, a nekada jednostavno vidimo kako nam je bolje na Drugom mjestu. Tako Rostuhar sebe smatra vječitim putnikom. Želja za istraživanjem svijeta je prejak da bi boravio samo na jednom mjestu. Kako neki ljudi nikada ne pomisle o odlasku u daleke zemlje kao što je na primjer, Butan; Rostuhar pomiče vlastite granice te odlazi korak dalje. „Ali sam u krvi putnik i to mi je životni stil pa bi bilo logično i da je cilj moje životne Potrage negdje na putu“ (Rostuhar 2015, 27).

U zemlji zmaja, koja je objavljena 2015. godine (u daljnjem tekstu samo zbirka) Rostuharova je jedina zbirka pjesama u slobodnom stihu koja je ujedno i putopis. Kako se ova knjiga znatno razlikuje od ostalih putopisa, ovo poglavlje će biti cjelina posvećena Butanu. Kako je Rostuhar na svom putovanju napisao preko stotinu pjesama, ovdje će biti osvrt na nekoliko njih. Kraljevina Butan iznimna je zemlja skrivena među obroncima Himalaje. Iznimno tradicionalna zemlja koje je do prije nekoliko desetaka godina bila u strogoj izolaciji bez

kontakta s modernim svijetom. Butanska kultura je autohtona i iznimno drugačija od ostalih u blizini. Površinski relativno mala zemlja s manje od milijun stanovnika do nedavno nije bila otvorena za turizam. Kako su polako počeli s vremenom prihvaćali činjenicu kako se od turizma ostvaruju iznimni prihodi, tako su postepeno otvarali vrata vanjskom svijetu. Svjesni stanja da tako malo zemlja kao što je njihova ne može infrastrukturom podnijeti veliki broj turista kao susjedne zemlje - podižu cijene. Na taj način ostvaruju visoke prihode, ali ujedno i čuvaju prirodu, autentičnost i kulturnu baštinu koju uglavnom čine hramovi i slične građevine. „Treći kralj, Jigme Dorji Wangchuck, školovao se u Indiji i Engleskoj. Shvatio je da se svijet globalizira i da Butan više ne može biti izoliran jer će ga pregaziti. Započeo je pametnu modernizaciju - otvoriti se svijetu, ali ne na štetu tradicije“ (Rostuhar 2015, br. 3).

Tako je, radi očuvanja autentičnosti strogo zabranjeno fotografiranje unutar muzeja. Nije to ništa čudno jer postoje i u ostatku svijeta mnogi muzeji ili galerije koji zabranjuju fotografiranje, ali ovo je nešto specifičnija situacija. Kako je muzej općeg tipa te sadržava iznimno puno informacija uz izložbene predmete, teško je zapamtiti sve informacije. Također ne postoje niti brošure, knjige ili suveniri. Sve što nosite van muzeja su misli i iskustvo.

Zbirka sadržava pjesme koje opisuju razne događaje u Butanskoj kulturi, ceremonije, stvari i u konačnici ljude. Svaka pjesma ima popratnu fotografiju koja prati tekst. Na ovakav način doživljava se drugačije iskustvo te se uistinu može osjetiti miris planinskog zraka ili zvuk molitve iz hrama.

Jedna od zanimljivih priča je ona o semaforu. Kako je modernost uzela maha i u tradicionalnim i autentičnim zemljama kao što je Butan, došlo je do nekih promjena. Neke promjene su dobro prihvaćene, a neke i ne toliko. Tako je prvi puta u glavnom gradu postavljen semafor na mjestu gdje je godinama bio prometni policajac. Nakon nekog vremena, semafor je maknut. Ljudi su se požalili kako je previše "impersonalan" te su vratili policajca gdje je i bio. Važni su ljudi i njihovo mišljenje. Važna je njihova sreća.

Butan je poznat po tome da su njegovi stanovnici sretni ljudi. I oni koji nemaju puno su sretni. Žive po budizmu čiji je nauk biti oslobođen od želja. Kada čovjek nema želja nego živi za danas ne poznaje neizvjesnost i čežnju. On je slobodan. Pojam slobode Rostuhar često veže uz pojam putovanja. Ta dva pojma su u međuovisnosti. Sloboda se postiže na putovanju, a putovanje omogućuje slobodu. „Lako je biti slobodan ovdje gdje su prostranstva golema / gdje vjetar nosi misli preko beskraj, (...) Budi ti slobodan u zatvoru doma / gdje se misli odbijaju uvijek od istih zidova/gdje se nebo ne vidi, (...)“ (Rostuhar 2015, br. 12).

Većina Butanaca živi u skromnim tradicionalnim kamenim kućama. Stanovnici ove zemlje uglavnom žive od poljoprivrede i od onoga što sami proizvedu. Proizvede dovoljno za vlastite potrebe i zadovoljni su time. I ne samo zadovoljni nego iznimno sretni! I to toliko sretni da u njihovoj zemlji ne postoji bruto društveni proizvod nego - bruto nacionalna sreća! Kao i u slučaju ukidanja semafora jer ljudi nisu bili sretni, tako su vlasti 1972. odlučili učiniti sve kako bi njihovi stanovnici bili sretni. „Zbog toga je butanska Vlada kao glavni cilj postavila postizanje sreće svojih stanovnika, dok je gospodarski razvoj zemlje jedan od preduvjeta za ostvarenje "bruto nacionalne sreće". Za ostvarenje cilja potrebno je uspostaviti ravnotežu između osiguravanja materijalnih uvjeta života i tradicionalnih budističkih vrijednosti poput suosjećanja, zajedništva, nesebičnosti i samilosti.“ (Stepanovska 2016)

Butanci žele da i njihovi posjetitelji budu podjednako sretni kao i oni. Iznimno ugodni domaćini koji će vam uvijek s osmijehom na licu ponuditi šalicu slanog čaja od jakovog maslaca. Jak, tradicionalno govedo, životinja je koju Butanci iznimno poštuju i koja im olakšava (ali i omogućava) život. Pogotovo pomažu butanskim siromašnim nomadima. Kako stalno putuju jer nemaju vlastite kuće, nose sve stvari sa sobom, a ovo plaho govedo im je jedino prijevozno sredstvo. Čak i nomadi, ljudi koji posjeduju tako malo, drugome će ponuditi sve što imaju. Uistinu – sreća je u dijeljenju. „Nude me čajem / Ne smijem otići prije nego popijem tri šalice / Ja njima nemam što ponuditi / samo osmijeh zahvalnosti (...) Nakon treće šalice / odlazim posramljen / Siromah“ (Rostuhar 2015, br. 42).

Zaključak

Putovanja su u nekom obliku prisutna oduvijek. Čovjek je zbog različitih razloga putovao te istraživao svijet: od primitivnih lovaca-sakupljača, koji su živjeli nomadskim životom kako bi preživjeli do današnjeg postmodernog subjekta koji putuje zbog razloga kao što su želja za promjenom ili upoznavanjem svijeta van poznatog okruženja. Unazad nekoliko stotina godina, počevši s velikim istraživačem Markom Polom, razvio se i koncept bilježenja putovanja – putopis. Upravo je ovaj rad analiza i interpretacija putopisa Davora Rostuhara. Analizirajući njegove putopise moguće je donijeti nekoliko zaključaka. Rostuhar uglavnom piše u prozi popularno-znanstvenim stilom. Iako su njegovi putopisi pisani iz vlastitog iskustva, on također koristi radove priznatih istraživača, pisaca, antropologa, znanstvenika (itd). Tako u velikoj mjeri u *Degustaciji slobode* (2012) u kojoj i navodi razloge zbog kojih putujemo, koristi (citira, parafrazira i prepričava) i druge autore. Najizraženija podudarnost je s Deanom Dudom posebice u navođenju kako je potrebno razlikovati putnika od turista – putnika koji putuje radi upoznavanja Drugoga i turista koji putuje radi fotografiranja Drugoga. Teorijski rečeno kako Batina navodi: putovanje je prostorna praksa, a turizam uslužna djelatnost potaknuta globalizacijom.

Dean Duda, zasigurno najznačajniji hrvatski teoretičar popularne kulture i pripovjednih žanrova osvrće se i na fenomen i definiranje putopisa, koji je u konačnici polazište ovog rada. „Upravo zbog vjerodostojnosti putničke djelatnosti koja utemeljuje žanr putopis pripada nefikcionalnim pripovjednim proznim oblicima. (...) predmet putopisa je neposredna, nepriređena i zatečena stvarnost, (...) (Duda 1998, 333; 335). Upravo je ta *neposredna, nepriređena i zatečena stvarnost* najbolji o najvjerodostojniji način za upoznavanje Drugoga, ali i samoga sebe. „Nepoznato je potrošeno, a bijeg više nije moguć. Čovjek je pokorio i povezo cijeli svijet. Drugi više nije izvan nas nego u nama“ (Rostuhar 2012, 63).

Literatura

Primarna literatura

Rostuhar, Davor. 2003. Samo nek' se kreće. Zagreb: Klub za ekspedicionizam i kulturu

Rostuhar, Davor. 2009. Džungla. Zagreb: Klub za ekspedicionizam i kulturu

Rostuhar, Davor. 2012. Na putu u skrivenu dolinu: umijeće prihvaćanja besmisla. Zagreb:
Klub za ekspedicionizam i kulturu

Rostuhar, Davor. 2012. Degustacija slobode: zašto putujemo i kako time mijenjamo svijet.
Zagreb: Klub za ekspedicionizam i kulturu

Rostuhar, Davor. 2015. U zemlji zmaja. Zagreb: Klub za ekspedicionizam i kulturu

Sekundarna literatura

Botton, Alain de. 2005. Umijeće putovanja. Zagreb: SysPrint

Duda, Dean. 2012. Kultura putovanja: uvod i književnu iterologiju. Zagreb: Naklada Ljevak

Batina, Klementina. 2012. Postmoderni putnik: prilog razumijevanju suvremene kulture
putovanja. Zagreb: Studia ethnologica Croatica, Vol.24 No.1 prosinac 2012: 61-85

Ferguson, Niall. 2012. Civilizacija: zapad i ostali. Zagreb: Profil knjiga.

Polo, Marko. 2004. Milion: putovanja Marka Pola. Split: Marjan tisak.

Dukić, Davor. 2009. Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju. Zagreb: Srednja
Europa

Debenham, Frank. 2005. (pretisak iz 1969.) Otkrića i istraživanja: povijest putovanja u
nepoznato. Split: Marjan tisak

Peklić, Ivan. 2010. Marko Polo – svjetski putnik. Križevci: Metodički ogledi: časopis za

filozofiju odgoja, Vol.17 No.1-2 svibanj 2011: 49-60

Duda, Dean. 1998. Žanrovi hrvatskoga romantičarskog putopisa. Split: Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.24. No.1 travanj 1998: 326-344

Benčić, Andriana. 2015. Teorijska konceptualizacija kolektivnih sjećanja u sociologiji i srodnim društvenim znanostima. Zagreb: Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, Vol.25 No.1 Svibanj 2016: 1-19

Devčić, Karmela. 16. svibnja 2018. Rostuharovi zapisi s Južnog pola. Jutarnji list br. 7091: 30

Internetski izvori

Encyclopedia Britannica. Pojam: Margaret Mead –

<https://www.britannica.com/biography/Margaret-Mead> (15. lipnja 2018.)

Hrvatska iz zraka: <http://hrvatskaizzraka.com/> (16. lipnja 2018.)

Jesenski i Turk: Spol i temperament u tri primitivna društva –

<http://www.jesenski-turk.hr/?active=knjiga&book=14115> (16. lipnja 2018.)

Klub za ekspedicionizam i kulturu: <https://kek.hr/> (5. svibnja 2018.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Hrvatska enciklopedija. Pojam: turizam –

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62763> (28. travnja 2018.)

Proleksis enciklopedija online. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pojam: Papua Nova Gvineja - <http://proleksis.lzmk.hr/40560/> (15. lipnja 2018.)

Službena web stranica Davora Rostuhara: <http://www.davorrostuhar.com/> (16. lipnja 2018.)

Stepanovska, Sofija. 2016. Sreća u zemlji zmaja. Časopis *Nova akropola* – online izdanje:
<http://nova-akropola.com/covjek-i-svijet/aktualno/sreca-u-zemlji-zmaja/> (15. svibnja)

World Tourism Organization: 2016 annual report. 2017: International year of sustainable
tourism for development: [http://media.unwto.org/publication/unwto-annual-report-
2016](http://media.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2016) (29. travnja 2018.)